

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ІМЕНІ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО

ЗАДОРОЖНА ОЛЬГА РОМАНІВНА

796.052:[796.032.2:796.8(043.3)]

**ТАКТИКА У СУЧАСНИХ ОЛІМПІЙСЬКИХ
СПОРТИВНИХ ЄДИНОБОРСТВАХ**

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з фізичного виховання та спорту

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Львівському державному університеті фізичної культури імені Івана Боберського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор
Пігин Мар'ян Петрович,
Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського,
професор кафедри теорії спорту та фізичної культури

Офіційні опоненти: доктор біологічних наук, професор
Коробейніков Георгій Валерійович,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
завідувач кафедри спортивних єдиноборств та силових видів спорту;

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор
Костюкевич Віктор Митрофанович,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
професор кафедри теорії і методики спорту;

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор
Тищенко Валерія Олексіївна,
Запорізький національний університет,
професор кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту

Захист відбудеться 9 вересня 2021 року о 13:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.829.01 Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського (79007, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського (79007, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

Автореферат розіслано 3 серпня 2021 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. С. Вовкanych

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тактика є одним із термінів, покладених в основу керування змагальною діяльністю спортсменів (В. М. Платонов, 2015; В. О. Тищенко, Г. А. Лисенчук, 2019; В. М. Костюкевич, 2020). Зважаючи на специфіку змагальної діяльності у спортивних єдиноборствах, більшість авторів (J. Smith, 2003; Z. Czajkowski, 2005–2011; W. J. Cynarski, 2006–2009; В. А. Греховодов, 2007; В. В. Гожин, 2009; В. Л. Дементьев, А. Ю. Лушников, В. Л. Рогов, 2013; Ю. Тропін, Г. Коробейніков, Л. Коробейнікова, В. Шацьких, 2018) акцентують увагу на потребі удосконалення тактичної майстерності як однієї з провідних сторін підготовленості спортсменів, водночас інші сторони виконують функцію підґрунтя та допомагають конкретизувати способи реалізації педагогічних настанов.

Проблеми тактики й тактичної підготовки у спортивних єдиноборствах відображено у великій кількості наукових і методичних робіт (Н. J. Oh, 2014; О. М. Шевчук, 2014; X. Iglesias, R. Tarrago, 2017; A. Chernozub, G. Korobeinikov, V. Mytskan, L. Korobeinikova, W. J. Cynarski, 2018). Теоретичні основи тактики як мистецтва вмілого використання власних технічних, фізичних та вольових можливостей з урахуванням особливостей підготовленості суперника та конкретної ситуації, що склалася в сутичці та під час змагань, а також побудови планів поєдинку були закладені в 60–70-х рр. минулого століття у працях зі спортивної боротьби (А. Н. Ленц, 1960–1967), фехтування (В. А. Андрієвський, 1953–1986; В. А. Аркадьєв, 1956–1975; Д. А. Тишлер, 1961–2007; Z. Czajkowski, 1968; М. П. Мідлер, 1966–1969; В. С. Келлер, 1969–1995), боксу (К. В. Градополов, 1961; Г. О. Джероян, 1979).

Надалі основними напрямками досліджень були такі: діяльність спортсменів у варіативних конфліктних ситуаціях (В. С. Келлер, 1975; А. Д. Мовшович, 1975; В. Г. Сивицький, 1995; О. Б. Малков, 1999; А. В. Родіонов, 2002; В. В. Гожин, В. Л. Дементьев, 2007; G. Szajna, R. Vak, J. Kulasa, 2019); тактична підготовка як основа моделювання дій спортсмена (Б. В. Турецький, 1981; В. Л. Уткін, 1984; A. V. Gaskov, V. A. Kuzmin, 2011; J. Johnson, J. K. Нуо, 2018) і тренера (А. Б. Моїсєєв, 1993; В. Л. Дементьев, 2002–2006; Ю. М. Бичков, 2006; Г. С. Туманян, 2006; А. Ф. Шарипов, О. Б. Малков, 2007); індивідуалізація тактичної підготовки висококваліфікованих спортсменів на основі формування стилю ведення поєдинку (В. В. Житлов, Б. В. Турецький, 1983; Р. А. Пилюян, 1985; Е. В. Калмиков, 1996; В. А. Таймазов, 1997; Н. А. Худадов, 1997; Юй Шань, 2011; С. В. Латишев, 2016; Н. А. Дакал, 2017); формування та розвиток тактичних знань, умінь та навичок у системі багаторічної підготовки спортсменів-єдиноборців (В. А. Греховодов, 2007; Z. Borysiuk, Z. G. Waskiewicz, 2008; Л. Г. Рижкова, 2009–2016; V. Avelar-Rosa, M. S. P. Gomes, A. Figueiredo, V. Lopez-Ros, 2015); структура та зміст техніко-тактичних дій спортсменів-єдиноборців різного віку та кваліфікації (Ю. А. Шахмурадов, 1997; О. М. Шевчук, 2009; О. С. Кошєєв, 2014; С. Б. Смирновський, 2014; В. А. Андрейцев, 2015; M. Allerdissen, 2017; I. Guldenpenning, T. Schack, B. Blasing, 2017; А. Д. Мовшович, 2018).

У більшості наукових і методичних робіт, а також нормативно-правових документах, які регламентують підготовку в спортивних єдиноборствах, тактичну підготовку подано фрагментарно та переважно в поєднанні з технічною (В. Н. Ост'янов, С. А. Антонов, Г. І. Комісаренко, Г. Г. Матвієнко, Ю. В. Шевчук, 2004; О. Г. Гартвич, Ю. А. Радченко, В. В. Седукін, 2010; М. Г. Ставрінов, В. М. Волошин, 2011; К. Т. Юсупов та ін., 2012; С. В. Латишев, В. І. Шандригось, 2012; І. О. Богдан, 2014; А. С. Краєвич, В. М. Счеснюк, 2014; Ю. О. Юхно, С. О. Гайдай, 2015; А. О. Никитенко, В. А. Бусол, 2019).

Попри широке представлення проблем тактики й тактичної підготовки в науковій і методичній літературі, більшість сучасних досліджень зі спортивних єдиноборств мають методичне спрямування та не містять їхнього обґрунтування як цілісної системи. Однією з причин цього є те, що для усвідомлення сутності стратегії, тактики та дотичних до них дефініцій у спорті загалом та в спортивних єдиноборствах зокрема використовують різні теорії: конфлікту (В. А. Лефевр, 1973, 2011; В. С. Келлер, 1975–1987), предметно-перетворювальну, або теорію індивідуальної діяльності (Б. В. Турецкий, 1983–2007; Р. А. Пилоян, 1985; А. В. Родіонов, 1990; Є. В. Калмиков, 1996; Ю. А. Шахмурадов, 1997), ухвалення рішень (А. Д. Мовшович, 1972–1977), інформації (Л. Г. Рижкова, 2009–2016). При цьому фундаментальне розуміння тактики крізь призму теорій військового мистецтва, конфлікту та конфліктної діяльності запропонував В. С. Келлер (1987). Якщо центральна частина цих теорій (ядро) є незмінною та актуальною донині, то периферична (ідеї, факти, судження, гіпотези, альтернативні підходи) потребує переосмислення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку спорту загалом та олімпійських спортивних єдиноборств зокрема.

Аналіз та узагальнення даних значної кількості наукових і методичних джерел та визначення ступеня теоретико-методологічного обґрунтування тактики в олімпійських спортивних єдиноборствах засвідчили наявність низки суперечностей, а саме:

- між потребою модернізації основ керування змагальною діяльністю в олімпійських спортивних єдиноборствах з урахуванням сучасних тенденцій їхнього розвитку та фрагментарністю дослідження тактики у площині позазмагальної діяльності;
- між наявністю потужної теоретичної й емпіричної основи стратегії і тактики змагальної діяльності та відсутністю уніфікованого підходу до трактування цих та дотичних до них термінів (плацдарм, доктрина, тактичний план, тактична схема, види та форми тактики, структура тактичної підготовленості спортсменів, напрями тактичної підготовки), які є основою керування змагальною діяльністю в олімпійських спортивних єдиноборствах;
- між трансформацією структури і змісту змагальної діяльності спортсменів відповідно до еволюції сучасних олімпійських спортивних єдиноборств та консервативністю теоретичних основ тактики в олімпійських спортивних єдиноборствах;
- між потребою дослідження тактичної підготовки як окремого розділу системи підготовки, що відіграє визначальну роль у реалізації індивідуальних

можливостей в умовах змагальної діяльності та в навчально-тренувальному процесі на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів, та відсутністю її належного наукового та методологічно обґрунтованого забезпечення.

Таким чином, виокремлено актуальну науково-прикладну проблему обґрунтування концепції тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, що зумовлена, з одного боку, потребами системи підготовки спортсменів, обов'язковістю практики організації й проведення спеціальної діяльності для досягнення запланованого результату в конкретних конфліктних ситуаціях та, з другого, – консервативністю поглядів на її реалізацію.

Зв'язок роботи з науковими темами та планами. Дослідження виконано відповідно до тем «Теоретико-методичні основи управління тренувальним процесом та змагальною діяльністю в олімпійському, професійному та адаптивному спорті» (номер державної реєстрації 0116U003167) на 2016–2020 рр., «Теоретико-методологічні основи тактики у спорті» (номер державної реєстрації 0121U100634) на 2021–2025 рр. плану науково-дослідної роботи Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського.

Роль автора як співвиконавця теми полягає у розробленні, науковому обґрунтуванні концепції тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах; установленні різновидів тактики участі провідних спортсменів світу в системах змагань в індивідуальному заліку; виявленні номенклатури позицій і функціональних обов'язків учасників стартового складу команди у системі змагань; обґрунтуванні варіантів тактики вибору вагової категорії провідними спортсменами світу в системі змагань окремих сезонів та олімпійського циклу (-ів); виявленні підходів до формування тактики участі провідних спортсменів світу в системі змагань в олімпійському циклі.

Мета дослідження – теоретико-методологічне обґрунтування тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.

Завдання дослідження:

1. Виявити проблемне поле тактики й тактичної підготовки у спорті.
2. Актуалізувати зміст теоретичних положень та виявити тенденції розвитку тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.
3. Визначити структуру та зміст діяльності суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів щодо реалізації тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.
4. Узагальнити практичний досвід реалізації тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.
5. Обґрунтувати концепцію тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.
6. Імплементувати систему знань щодо тактики й тактичної підготовки в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах у систему підготовки фахівців зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт».

Об'єкт дослідження: тактика у спорті.

Предмет дослідження: тактика в олімпійських спортивних єдиноборствах.

Методологія дослідження ґрунтувалася на фундаментальних положеннях низки теорій: загальної теорії підготовки спортсменів та підготовки спортсменів в олімпійському спорті (В. М. Платонов, В. С. Келлер; Л. П. Матвєєв, М. Г. Озолін, А. А. Тер-Ованєсян, М. М. Линець, В. К. Бальсевич); загальної теорії спортивних змагань (В. С. Келлер, Л. Р. Айрапетьянц, Г. В. Мелленберг, А. А. Красніков); стратегічного керування (І. Ансофф, Г. Мінцберг, Б. Альстренд, Д. Ж. Лемпел, О. М. Петухова, О. В. Ставицький, А. Стрікленд, А. Томпсон); військового мистецтва (Т. С. W Blanning, М. N. Walsh); діяльності (О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, Є. А. Ільїн); ухвалення рішень (А. І. Орлов); інформації (Е. Вінер, Р. Хартлі, Ю. А. Шрейдер); конфлікту та конфліктної взаємодії у спортивній діяльності (В. А. Лефевр, В. С. Келлер, Б. В. Турецький). За основу пошуку, аналізу та інтерпретації наукової інформації взято фундаментальні праці В. М. Платонова, В. С. Келлера, Л. П. Матвєєва, А. А. Краснікова щодо структури та змісту змагальної діяльності спортсменів; Л. Р. Айрапетьянца, Г. В. Мелленберга, А. А. Краснікова щодо закономірностей та принципів теорії спортивних змагань; Л. П. Матвєєва, В. М. Платонова щодо закономірностей становлення та розвитку спортивної майстерності спортсменів; Б. А. Ашмаріна, П. Т. Фролова, В. М. Ігуменова щодо системного підходу до педагогічної діяльності; В. М. Заціорського, В. А. Запорожанова, Т. С. Тимакова, Ю. М. Шкрєбтія щодо загальних основ керування та контролю підготовки спортсменів; В. М. Костюкевича, М. П. Шестакова, Б. Н. Шустіна щодо загальних основ моделювання у спорті; В. С. Келлера, Б. В. Турецького щодо діяльності спортсменів у варіативних конфліктних ситуаціях; Д. А. Тишлера, Г. Н. Арзютова, Г. В. Коробейнікова, В. В. Гожина, В. Л. Дементьєва, З. Борисюка, З. Чайковського, Дж. Джонсона, М. П. Савчина, А. А. Кареліна, С. В. Латишева, С. В. Кіпріча щодо закономірностей теорії і методики підготовки спортсменів у спортивних єдиноборствах; В. А. Андрієвського, В. А. Аркадьєва, К. Г. Тишлер, К. В. Градополова, Г. С. Туманяна, О. Б. Малкова, Є. В. Калмикова, Р. З. Камалова щодо інтерпретації поняття тактики та її реалізації у змагальній діяльності спортсменів-єдиноборців; В. А. Аркадьєва, В. Л. Дементьєва, А. В. Родіонова, Л. Г. Рижкової, Дж. Джонсона, Б. Пітмана, Г. Зайна, Р. Бака, Д. Куласа, М. Томчака щодо структури та змісту тактичної підготовки спортсменів у спортивних єдиноборствах; Л. Г. Рижкової щодо закономірностей та принципів системи структурно-змістового формування тактичного мислення фехтувальників різного віку та кваліфікації.

Методи дослідження. *Методи теоретичного та емпіричного рівнів дослідження* (аналіз, синтез, аналогію, абстрагування, індукцію, дедукцію, екстраполяцію, системно-функціональний та системно-структурний аналіз, порівняльно-історичний метод) використано для узагальнення та систематизації наявних наукових знань, виявлення та формулювання нерозв'язаних проблемних запитань та суперечностей щодо інтерпретації змісту теоретичних положень тактики у спорті загалом та олімпійських спортивних єдиноборствах зокрема; узагальнення сучасних тенденцій їхнього розвитку; окреслення спільних та відмінних рис у реалізації тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів; характеристики рівнів реалізації тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.

Експертне оцінювання дало змогу узагальнити практичний досвід реалізації тактичної підготовки спортсменів-єдиноборців на різних етапах багаторічного удосконалення. Аналіз документальних матеріалів застосовано для виявлення сучасних тенденцій розвитку олімпійських спортивних єдиноборств; визначення структури та змісту діяльності суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів щодо реалізації тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах; вивчення репрезентативності тактичної підготовки у програмно-нормативному забезпеченні підготовки спортсменів у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах та особливостей її реалізації у професійній підготовці майбутніх тренерів. Констатувальний експеримент використано для виявлення особливостей тактики участі провідних спортсменів світу в системах змагань олімпійських циклів в індивідуальному та командному заліку в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.

Методи математичної статистики (коефіцієнт конкордації Кендела, критерій Шапіро – Уїлка, параметричний двофакторний та однофакторний дисперсійний аналіз, непараметричний критерій Краскела – Уолліса) застосовано для аналізу та статистичного оброблення отриманих результатів.

Наукова новизна отриманих результатів.

Уперше обґрунтовано концепцію тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, яка містить закономірності, принципи, функції, рівні, напрями, а також інструментарій для її реалізації як спеціальної діяльності суб'єктами персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів.

Уперше виявлено різновиди тактики участі провідних спортсменів світу в системах змагань в індивідуальному заліку в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, які полягають у реалізації запланованої динаміки виступів та спортивних результатів на змаганнях упродовж окремих сезонів та олімпійського циклу (-ів).

Уперше встановлено тактику участі провідних команд світу в системах змагань у командному заліку в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, що передбачає використання різновидів тактичних схем на рівнях командної зустрічі, конкретних змагань (турніру та його стадій), сезону та олімпійського циклу (-ів).

Уперше науково обґрунтовано диференціацію тактики участі провідних спортсменів світу у змаганнях в індивідуальному та командному заліку, що передбачає наявність номенклатури позицій і функціональних обов'язків учасників стартового складу команди в системі змагань.

Уперше виявлено варіанти тактики вибору вагової категорії провідними спортсменами світу в системі змагань окремих сезонів та олімпійського циклу (-ів) у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.

Уперше обґрунтовано підходи до формування тактики участі провідних спортсменів світу в системі змагань в олімпійському циклі, основою яких є особливості структури та змісту систем олімпійського відбору у спортивних єдиноборствах. Перший ґрунтується на утримуванні або поступовому підвищенні позиції спортсмена в офіційному рейтингу міжнародної спортивної федерації (тхеквондо, карате, фехтування, дзюдо), другий – на демонстрації спортивних

результатів запланованої якості на кваліфікаційних відбіркових турнірах (бокс та різновиди спортивної боротьби).

Удосконалено систему знань щодо тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, призначену для підготовки здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського), третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт».

Удосконалено наукову інформацію щодо використання технологій тактичної підготовки спортсменів на локальному, етапному та загальному рівнях у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.

Удосконалено зміст реалізаційних положень тактичної підготовки в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах шляхом специфікації методичних підходів, спрямованих на формування тактичної майстерності спортсменів різного віку та кваліфікації.

Набули подальшого розвитку наукові положення щодо структури та змісту діяльності суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів щодо реалізації тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.

Набули подальшого розвитку відомості щодо переліку чинників, які обумовлюють особливості реалізації тактики у площині змагальної та позазмагальної діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає у формуванні навчального матеріалу та визначенні шляхів імплементації системи знань щодо тактики й тактичної підготовки в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах у систему підготовки здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, а також третього освітньо-наукового рівня («доктор філософії») галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» у профільних закладах вищої освіти; використанні результатів дослідження для удосконалення тактики участі спортсменів – членів національних збірних команд України з різновидів спортивних єдиноборств у системі змагань упродовж окремих сезонів та олімпійських циклів; розробленні алгоритмізованих навчально-ігрових засобів тактичної підготовки спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення. Результати роботи впроваджено в освітній процес Національного університету фізичного виховання і спорту України, Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Харківської державної академії фізичної культури, Запорізького національного університету, Чорноморського національного університету імені Петра Могили; у діяльність Національної федерації фехтування України, Асоціації спортивної боротьби України, Федерації дзюдо України, Федерації фехтування Львівської області, СДЮСШОР та інших спеціалізованих закладів спортивного профілю, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Особистий внесок здобувача полягає у формулюванні проблеми, нагромадженні теоретичного матеріалу, розробленні концепції тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, інтерпретації загальних та специфічних

тенденцій розвитку сучасних олімпійських спортивних єдиноборств, формулюванні гіпотез та проведенні емпіричних досліджень, аналізі й узагальненні отриманих результатів, формулюванні висновків та оформленні тексту дисертації.

У наукових працях, опублікованих у співавторстві, авторові належать обґрунтування науково-прикладної проблеми, методологічного апарату дослідження, проведення аналізу, узагальнення й інтерпретація отриманих результатів та формулювання висновків.

Апробація результатів дослідження. Основні практичні та теоретичні результати проведеного дослідження оприлюднено на XXII Міжнародній науковій конференції «Молода спортивна наука України» (Львів, 2018); XII Міжнародній конференції молодих вчених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, 2019); II Всеукраїнській електронній науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії» (Київ, 2019); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми, досягнення та перспективи розвитку медико-біологічних і спортивних наук» (Миколаїв, 2019, 2020); I Міжнародній науково-практичній конференції «Science, Society, Education: Topical Issues And Development Prospects» (Харків, 2019); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, спорту і туризму» (Переяслав-Хмельницький, 2019, 2021); Міжнародній науково-практичній конференції «Фізичне виховання, спорт та фізична реабілітація: проблеми і перспективи розвитку» (Київ, 2019); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту» (Київ, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації у підготовці фахівців фізичної культури та фізичної реабілітації» (Київ, 2020); X Міжнародній науково-практичній конференції «Modern approaches to the introduction of science into practice» (Сан-Франциско, 2020); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Діалог у розвитку наук та освіти» (Конін, Ужгород, Київ, Херсон, 2020); IV Всеукраїнській інтернет-конференції «Color of science» «Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні» (Вінниця, 2021).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 49 друкованих праць, серед яких у 32 подано основні наукові результати дисертації (7 публікацій у закордонних періодичних виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, та 25 статей у фахових наукових виданнях України), 11 засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 6 додатково відображають наукові результати дисертаційного дослідження, серед яких 2 патенти України на корисну модель (№ 128999, № 135300) та 4 свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір (№ 94004, № 95219, № 95218, № 95217).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, семи розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 555 сторінок, з яких 386 основного тексту. Список використаних джерел містить 757 найменувань, з яких 174 – латиницею. Роботу ілюстровано 59 таблицями та 8 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено об'єкт та предмет дослідження, окреслено методологію та методи для розв'язання завдань роботи, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження, висвітлено особистий внесок здобувача, апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні та практичні аспекти тактики у спортивних єдиноборствах**» за результатами теоретичного аналізу, узагальнення наукової та методичної літератури виявлено проблемне поле тактики у спорті. Аналіз еволюції терміна тактика у ХХ–ХХІ ст. вказав на його поступову трансформацію шляхом розширення сфери застосування, суб'єктної належності, цільово-результативної спрямованості, урахування різних підходів до сприйняття її визначальної ланки, місця та особливостей реалізації у площині змагальної діяльності та поза її межами. У працях науковців (В. С. Келлер, 1975; Б. В. Турецький, 1981; В. Л. Уткін, 1984; Р. А. Пилоян, 1985; Є. В. Калмиков, 1996; В. А. Таймазов, 1997; Н. А. Худадов, 1997; О. Б. Малков, 1999; В. В. Гожин, В. Л. Дементьев, 2007) здійснено чимало спроб пошуку та обґрунтування спільного знаменника, який дав би змогу уніфікувати трактування цього поняття та актуалізувати його відповідно до сучасних тенденцій розвитку спорту загалом та олімпійських спортивних єдиноборств зокрема. При цьому для визначення поняття тактики найбільш актуальними є два підходи: крізь призму теорії конфліктної діяльності, де кожен суперник вступає у протиборотство та намагається довести свою правоту; шляхом переходу від інтерпретації тактики як сукупності розумових операцій у межах теорії індивідуальної діяльності до керування розумовою діяльністю суперника і, як наслідок, до керування його поведінкою та психічними станами в ситуаціях конфліктної взаємодії.

Аналіз наукових і методичних праць останніх десяти – п'ятнадцяти років засвідчив посилення дискусії навколо змісту теоретичних положень тактики й тактичної підготовки спортсменів у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. З одного боку, предметами більшості досліджень є аналіз показників змагальної діяльності та змін, викликаних упровадженням нових правил змагань (Ю. Тропін, Г. Коробейніков, Л. Коробейнікова, В. Шацьких, 2018; М. В. Латишев, Ю. М. Тропін, 2020), розроблення інноваційних засобів техніко-тактичної підготовки (В. Гамалій, О. Шевчук, 2014; В. О. Андрійцев, 2016; Л. Г. Рижкова, 2016; J. Johnson, 2017), вивчення модельних характеристик параметрів рухів провідних спортсменів світу (К. Sterkowicz-Przybyscien, В. Miarka, D. H. Fukuda, 2017; В. Байдаченко, В. Гамалій, О. Шевчук, 2018). З другого боку, виявлено збільшення кількості наукових праць, у яких фахівці пропонують подивитися на тактику під іншим кутом та переосмислити її сутність (Г. С. Туманян, 2006; Z. Borysiuk, Z. G. Waskiewicz, 2008; Л. Г. Рижкова, 2016; М. Allerdissen, 2017).

Інформаційний пошук у межах дисертаційного дослідження дав змогу констатувати, що найбільш обґрунтованими та підкріпленими результатами емпіричних досліджень є наукові знання щодо тактики на рівні поєдинку, його

фрагментів та турніру (Н. Tunnemann, D. G. Curby, 2016; O. Isik, H. I. Cicioglu, M. Gul, C. V. Alpay, 2017). Натомість наукові знання щодо тактики на рівні системи змагань мають здебільшого теоретичний характер й не містять належної аргументації щодо особливостей її реалізації спортсменами різної кваліфікації (Р. З. Камалов, 2016; О. І. Камаєв, Ю. М. Тропін, Я. Е. Костюков, 2017; А. К. Абдуллаєв, І. В. Ребар, 2018; G. Szajna, R. Bak, J. Kulasa, 2019). Ще одним дискусійним питанням є доцільність дослідження тактики поза межами змагальної діяльності, яке не представлено належним чином у науковій і методичній літературі (Н. А. Худадов, 1997; Г. С. Туманян, 2006).

Аналіз великої кількості наукових і методичних праць засвідчив, що інтерпретація тактики як базового терміна керування змагальною діяльністю спортсменів-єдиноборців потребує переосмислення з урахуванням багатьох чинників. Окрім цього, не розв'язаною є науково-прикладна проблема її обґрунтування як цілісної системи з наявністю структурних елементів, закономірностей та взаємозв'язків між ними, різних площин існування та рівнів реалізації. Таким чином, за результатами першого розділу дисертаційної роботи підтверджено доцільність проведення наукових досліджень у вказаному напрямі.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» представлено методологію та конкретизовано використання сукупності методів дослідження.

Організація дослідження передбачала чотири етапи.

Упродовж *першого етапу* (листопад 2015 р. – грудень 2018 р.) проаналізовано наукову і методичну літературу з проблематики наукового дослідження та документальних матеріалів. Сформовано бланки експертного оцінювання, спрямованого на визначення пріоритетних реалізаційних положень тактичної підготовки спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. За результатами констатувального експерименту, до якого було залучено 34 спортсменки (провідні фехтувальниці на шпагах – учасниці стартових складів національних збірних команд України, Естонської Республіки, Китайської Народної Республіки, Республіки Корея, а також вісімка найкращих фехтувальниць на шпагах за підсумками сезону 2015–2016 рр.), виявлено особливості тактики участі провідних спортсменів світу в системах змагань олімпійських циклів у командному заліку.

На *другому етапі* (січень 2019 р. – вересень 2019 р.) проведено експертне оцінювання, до якого було залучено 40 фахівців – представників сучасних олімпійських спортивних єдиноборств (фехтування, боксу, спортивної боротьби, дзюдо, тхеквондо, карате). Опрацьовано документальні матеріали – навчальні та робочі програми профільних закладів вищої освіти (ЗВО) України, країн Співдружності Незалежних Держав (СНД) та Європейського Союзу (ЄС) для аналізу репрезентативності тактичної підготовки спортсменів у системі підготовки фахівців із фізичної культури і спорту. Проаналізовано програмно-нормативні документи, які регламентують систему олімпійської підготовки спортсменів в Україні. Виявлено особливості структури та змісту діяльності суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів щодо реалізації тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.

На *третьому етапі* (жовтень 2019 р. – вересень 2020 р.) здійснено статистичне оброблення результатів експертного оцінювання та узагальнено практичний досвід реалізації тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах; виявлено особливості тактики участі провідних спортсменів світу в системах змагань олімпійських циклів в індивідуальному заліку [на прикладі фехтування (n=72) та спортивної боротьби (n=72)]. Обґрунтовано шляхи імплементації системи знань щодо тактики й тактичної підготовки спортсменів у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах у систему підготовки фахівців із фізичної культури і спорту.

Упродовж *четвертого етапу* (жовтень 2020 р. – травень 2021 р.) узагальнено отримані емпіричні дані, здійснено статистичний аналіз результатів та їхнє обговорення. Обґрунтовано концепцію тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. Упроваджено результати роботи в освітній процес здобувачів усіх рівнів вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»; у діяльність керівних структур сучасних олімпійських спортивних єдиноборств регіонального та всеукраїнського рівнів; у навчально-тренувальний процес спортсменів-єдиноборців різного віку та кваліфікації.

У третьому розділі **«Плацдарм і доктрина в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах»** актуалізовано зміст теоретичних положень та виявлено тенденції розвитку тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. Для розв'язання цього завдання здійснено комплексне вивчення плацдарму як найважливішої вихідної позиції, що визначає характер діяльності суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. Виявлено, що основою плацдарму є загальні тенденції, притаманні як сучасним олімпійським спортивним єдиноборствам, так і спорту загалом. Це, зокрема, професіоналізація, комерціалізація, глобалізація; виникнення нових видів спорту, дисциплін та змагань; зростання спортивних досягнень; позитивізація ставлення суспільства до спорту; зростання ролі телебачення та інтернету; посилення впливу політики Всесвітнього антидопінгового агентства (ВАДА) щодо боротьби із застосуванням спортсменами заборонених речовин та методів; модернізація системи підготовки спортсменів; підвищення вимог до кадрового забезпечення в різних видах спорту; трансформація спортивної діяльності загалом та її суб'єктів.

До специфічних тенденцій, характерних для сучасних олімпійських спортивних єдиноборств, належать такі: ускладнення кваліфікаційних критеріїв, що встановили міжнародні спортивні федерації (МСФ) для здобуття олімпійських ліцензій; розширення міжнародного та національного календарів змагань; зростання конкуренції на міжнародній арені й на рівні національних збірних команд; регулярні зміни у правилах змагань для підвищення видовищності поєдинків та стимулювання зацікавленості глядацької аудиторії. Відповідно, основними тенденціями розвитку тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах є ускладнення та розширення арсеналу тактичних дій спортсменів, що дає змогу компенсувати спрощення та зменшення арсеналу технічних; зростання значущості тактичних

знань спортсменів та посилення їхнього впливу на досягнення результату запланованої якості, починаючи від окремих фрагментів поєдинку і завершуючи системою змагань; застосування диференційованого підходу до участі спортсменів у системах змагань окремих сезонів та олімпійських циклів. Зазначене вказало на потребу розширення сфери застосування терміна тактика та вивчення особливостей її реалізації суб'єктами персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів не лише у площині змагальної діяльності, а й поза нею.

За результатами аналізу нормативно-правових документів, які регламентують олімпійську підготовку спортсменів в Україні («Стратегія формування сучасної системи олімпійської підготовки на період до 2020 року», «Концепція підготовки спортсменів України до Ігор XXXII Олімпіади 2020 року у м. Токію (Японія)», Цільові комплексні програми підготовки спортсменів до Олімпійських ігор тощо), конкретизовано перелік суб'єктів, залучених до системи підготовки спортсменів, від яких прямо або опосередковано залежить спортивний результат. Якщо раніше успішний виступ на змаганнях був результатом ефективної діяльності спортсмена і тренера (Г. О. Джероян, Н. А. Худатов, 1971; Г. С. Туманян, 2006), то на сучасному етапі розвитку олімпійських спортивних єдиноборств на нього суттєво впливає діяльність інших фахівців, відповідальних за різні компоненти забезпечення підготовки спортсменів (медичний, інформаційно-аналітичний, організаційно-управлінський, суддівський тощо). Установлено, що структура та зміст цієї діяльності регламентовані генеральним планом – стратегією олімпійської підготовки, розрахованою на тривалий період та підпорядкованою віддаленій меті – успішному виступу на Іграх Олімпіади. У зв'язку з цим, виявлено потребу в їхній синергії для досягнення цієї мети.

У четвертому розділі **«Тактика участі провідних спортсменів-єдиноборців світу в системах змагань олімпійських циклів»** представлено результати констатувального експерименту, що складався з двох частин. Перша була спрямована на виявлення особливостей тактики участі провідних спортсменів світу в системі змагань олімпійських циклів в індивідуальному заліку (на матеріалі фехтування та спортивної боротьби). Установлено, що тактика участі провідних фехтувальників світу ($n=72$) у системі змагань у 2004–2016 рр. мала відмінності упродовж окремих сезонів та олімпійського циклу (ів) за такими показниками: результатами на головних змаганнях, позиціями в рейтингу Міжнародної федерації фехтування (FIE), найвищими та найнижчими результатами (місцями), обсягами змагальної практики та показниками медальних здобутків. Статистичну значущість результатів підтверджено на рівні $p<0,05$ (див. рис. 1).

Виявлено п'ять різновидів тактики: утримування лідерства ($n=26$), поступового підвищення позиції в рейтингу FIE ($n=17$), комбіновану ($n=20$), утримування позиції ($n=5$), повернення лідерства ($n=4$). Тактика утримування лідерства полягала в демонстрації стабільно високих результатів із завоюванням медалей різного ґатунку на усіх або більшості офіційних міжнародних змаганнях. Середні арифметичні показники медальних здобутків спортсменів, які застосовували цей різновид тактики, становили 46,90–51,50 %. Усі фехтувальники за підсумками кожного сезону входили до вісімки найкращих рейтингу FIE. Середні арифметичні обсяги змагальної практики становили 8,16–10,15 турніра за рік ($p>0,05$).

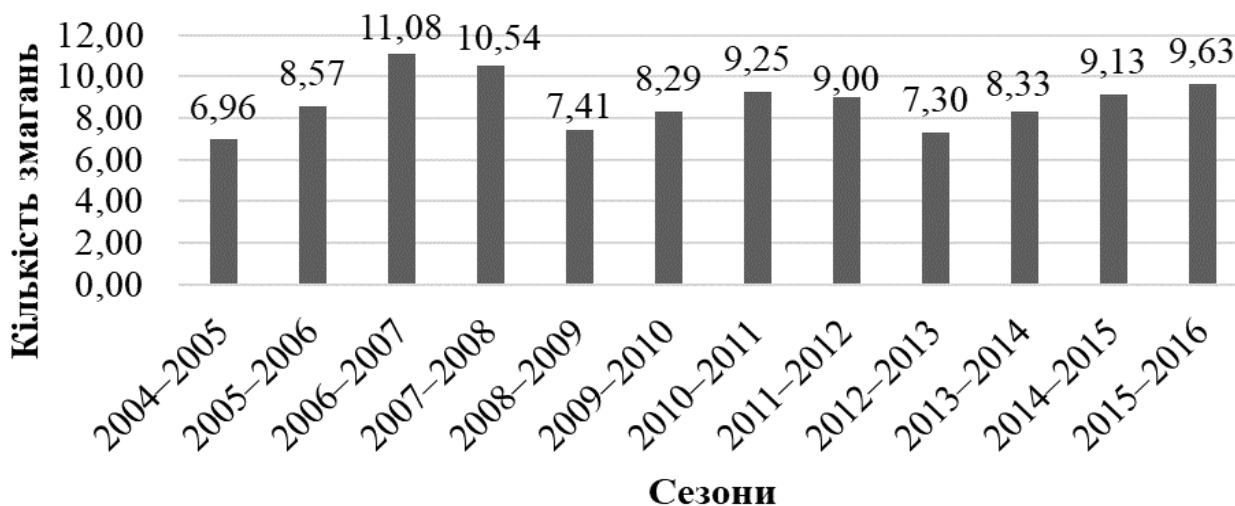

Рис. 1. Середні арифметичні обсяги змагальної практики провідних фехтувальників світу у 2004–2016 рр. (n=72)

Тактика поступового підвищення позиції в рейтингу FIE передбачала поступове зростання показників медальних здобутків від 5,48 до 25,02 %. Деякі спортсмени упродовж чотирьох сезонів підвищили позиції в рейтингу FIE з 317 до 1 місця (середні арифметичні позиції у цій групі спортсменів зросли від 58,31 у першому сезоні до 6,29 у четвертому). Середні арифметичні обсяги змагальної практики становили 5,63–9,53 турніра за рік ($p < 0,05$).

Комбінована тактика передбачала поступове підвищення позиції у рейтингу FIE у першому та другому сезонах із подальшим утриманням лідерства (у вісімці найкращих спортсменів) у третьому та четвертому. У першому та другому сезонах олімпійського циклу потрапляння спортсменів до трійки призерів обмежувалося 12,74–19,75 % турніра, а у третьому та четвертому ці показники становили 31,41–35,55 %. Якщо перший та другий сезони деякі представники цієї групи завершували на 112 та 266 позиціях відповідно, то в наступних усі спортсмени входили до вісімки найкращих рейтингу FIE. Середні арифметичні обсяги змагальної практики становили 6,63–10,35 турніра на рік ($p < 0,05$).

У деяких випадках було виправданим застосування тактики, що передбачала утримування позиції. У 2004–2016 рр. її виявлено у 6,94 % спортсменів (n=5) (табл. 1). Четверо з них за підсумками різних сезонів посідали місця у другій десятці офіційного рейтингу FIE з хвилеподібними змінами результатів упродовж олімпійського циклу. Утримування позиції досягалося шляхом участі у відносно стабільній кількості турнірів щосезону (8,60–9,40 турніра) та епізодичному потраплянню до трійки призерів – 10,00–20,94 % ($p > 0,05$).

Деякі спортсмени, займаючи лідерські позиції у рейтингу FIE, застосували тактику його повернення після того, як в одному із сезонів їхні результати на офіційних міжнародних турнірах знизилися. Більшість спортсменів після невдалого сезону розширювали обсяги змагальної практики, а деякі з них, навпаки, зменшували їх. Середні арифметичні показники медальних здобутків у першому, другому та четвертому сезонах у цій групі спортсменів становили 24,29–34,79 %, у третьому – 8,13 % ($p > 0,05$).

Затребуваність різновидів тактики участі провідних фехтувальників світу в системі змагань у 2004–2016 рр. (n=72)

Різнавид тактики	Кількість спортсменів, %			
	2004–2008 (n=24)	2008–2012 (n=24)	2012–2016 (n=24)	2004–2016 (n=72)
Утримування лідерства	45,83	37,50	25,00	36,11
Поступове підвищення позиції	16,67	33,33	20,83	23,61
Комбінована	25,00	16,67	41,67	27,78
Утримування позиції	8,33	4,17	8,33	6,94
Повернення лідерства	4,17	8,33	4,17	5,56

У спортивній боротьбі в олімпійському циклі 2013–2016 рр. виявлено схожі різновиди тактики: утримування лідерства (n=22); поступового підвищення результатів (n=33); комбіновану (n=12); повернення лідерства (n=5). За більшістю показників (результатами на головних змаганнях, середнім арифметичним місцем, найвищими та найнижчими результатами, обсягами змагальної практики, показниками медальних здобутків) групи спортсменів, які застосовували різні види тактики участі в системі змагань олімпійських циклів, були достовірно відмінними ($p < 0,05$) (рис. 2).

Рис. 2. Середні арифметичні обсяги змагальної практики представників різновидів спортивної боротьби у 2013–2016 рр. (n=72):

різнавиди спортивної боротьби: 1 – жіноча; 2 – вільна; 3 – греко-римська

Окрему увагу присвячено дослідженню особливостей тактики вибору вагової категорії (ВК) представниками різновидів спортивної боротьби. На рівні сезону виявлено сім варіантів тактики вибору ВК (див. табл. 2). Їхньою спільною рисою було надання переваги виступам в одній основній (пріоритетній) ВК. Відмінності полягали у виборі олімпійської або неолімпійської ВК як основної для виступів на головних змаганнях сезону та інших турнірах. У 2013–2016 рр. значна частина спортсменів (68,06–79,17 %) як основну (пріоритетну) обирала олімпійську ВК, проводячи в ній більшість турнірів щосезону. Виступи в додаткових ВК – олімпійській або

неолімпійській – були епізодичними (один-два турніри за рік). Більшість спортсменів як додаткову обирали ту ВК, яка була важчою, ніж основна.

Таблиця 2

**Варіанти тактики вибору вагової категорії у спортивній боротьбі
у 2013–2016 рр. (n=72)**

Варіанти тактики	Сезон							
	2013 р.		2014 р.		2015 р.		2016 р.	
	Кількість спортсменів							
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
О	51	70,83	49	68,06	51	70,83	57	79,17
О+О	8	11,11	3	4,17	7	9,72	6	8,33
О+Н	2	2,78	8	11,11	6	8,33	8	11,11
Н	–	–	2	2,78	2	2,78	–	–
Н+О	–	–	3	4,17	4	5,55	–	–
Н+О+О	–	–	1	1,39	–	–	1	1,39
Н+Н+О	–	–	–	–	1	1,39	–	–
Пропустили сезон*	11	15,28	6	8,33	1	1,39	–	–

Примітки: О – виступи в одній олімпійській ВК; О+О – поєднання виступів у двох олімпійських ВК, одна з яких є пріоритетною; О+Н – поєднання виступів у двох ВК (олімпійській та неолімпійській) із наданням переваги першій; Н – виступи в одній неолімпійській ВК; Н+О – поєднання виступів у двох ВК (неолімпійській та олімпійській) із наданням переваги першій; Н+О+О – поєднання виступів у трьох ВК (неолімпійській та двох олімпійських) із наданням переваги першій; Н+Н+О – поєднання виступів у трьох ВК (двох неолімпійських та одній олімпійській) із наданням переваги одній неолімпійській; абс. – абсолютне значення кількості спортсменів, які використовували різновид тактики; % – відсоткове співвідношення спортсменів, які використовували різновид тактики, до загальної кількості (n=72); * – спортсмени, які упродовж сезону не взяли участі в жодному офіційному міжнародному турнірі.

На рівні олімпійського циклу встановлено вісім варіантів тактики вибору ВК. Відмінності між ними полягали в комбінуванні варіантів тактики вибору ВК в окремих сезонах: зміні основної ВК у кожному з них або стабільності її вибору упродовж олімпійського циклу; виборі різної кількості олімпійських та неолімпійських ВК для виступів на головних змаганнях сезону; переході в іншу ВК після зниження результатів у пріоритетній та / або запровадження змін у правилах змагань.

Друга частина констатувального експерименту була спрямована на виявлення особливостей тактики участі провідних спортсменів світу в системі змагань олімпійського циклу в командному заліку. На прикладі фехтування на шпагах серед жінок проаналізовано показники індивідуальної результативності спортсменок складу національних збірних команд України (у сезонах 2014–2017 рр.), Естонської Республіки, Китайської Народної Республіки, Республіки Корея (у сезонах 2015–2017 рр.), а також вісімки найкращих спортсменок рейтингу FIE (у 2015–2016 рр.). Установлено, що тактика участі провідних спортсменок світу в системі змагань у командному заліку передбачає використання різноманітних тактичних схем, у яких ураховано оптимальну послідовність виступів учасниць та їхні функціональні обов'язки відповідно до позиції. За підсумками виступів спортсменок національної

збірної команди України в сезоні 2014–2015 рр. (n=6) виявлено п'ять позицій: «лідер», «потенційний, або прихований, лідер», «асистент лідера», «буфер», «універсал». Для кожної з них передбачено виконання різних функціональних обов'язків. Перерозподіл останніх був виправданим залежно від стадії турніру, стартового складу команди, рівня підготовленості суперників тощо.

За аналізом показників індивідуальної результативності вісімки найкращих фехтувальниць рейтингу FIE у 2015–2016 рр. встановлено, що тактика участі в системі змагань передбачає використання диференційованого підходу до формування стартового складу учасниць особистих та командних турнірів. Підґрунтям для введення спортсменок до стартового складу є показники індивідуальної результативності, продемонстровані в особистих та командних змаганнях. Відповідно, у стартовому складі команди можуть бути «спортсменки універсального типу», «спортсменки індивідуального типу», «спортсменки індивідуального типу з потенціалом командного», «спортсменки командного типу».

Аналіз показників індивідуальної результативності спортсменок у складі національних збірних команд України (n=5), Естонської Республіки (n=4), Китайської Народної Республіки (n=7), Республіки Корея (n=9) у сезонах 2015–2017 рр. дав змогу виявити п'ять різновидів тактичних схем: «1+2+3», «1↔2+1↔2+3», «1+2+2», «2+2+3», «2+2+2». Відмінності між ними полягали у використанні різної послідовності виступів учасниць команди, стабільності та/або варіативності їхніх функціональних обов'язків на різних позиціях залежно від стартового складу учасниць команди в сезоні.

У п'ятому розділі дисертаційної роботи «**Тактична підготовка в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах**» представлено результати аналізу програмно-нормативних документів, які регламентують підготовку спортсменів у ДЮСШ, СДЮСШОР, ШВСМ та спеціалізованих закладах спортивного профілю (В. Н. Ост'янов, С. А. Антонов, Г. І. Комісаренко, Г. Г. Матвієнко, Ю. В. Шевчук, 2004; О. Г. Гартвич, Ю. А. Радченко, В. В. Седукін, 2010; М. Г. Ставрїнов, В. М. Волошин, 2011; К. Т. Юсупов та ін., 2012; С. В. Латишев, В. І. Шандригось, 2012; І. О. Богдан, 2014; А. С. Краєвич, В. М. Счеснюк, 2014; Ю. О. Юхно, С. О. Гайдай, 2015; А. О. Никитенко, В. А. Бусол, 2019). Виявлено, що, попри визнання авторами першочергового значення тактики й тактичної підготовки в навчально-тренувальному процесі спортсменів-єдиноборців, у більшості документів вони представлені фрагментарно та мають переважно декларативний характер. Спільними рисами подання тактичної підготовки у відповідних програмно-нормативних документах є такі: комплексна реалізація в поєднанні з технічною; поступове зростання обсягів годин, передбачених на тактичну підготовку в річному макроциклі; розширення арсеналу прийомів та дій, які повинні засвоїти спортсмени на кожному етапі, з акцентуванням уваги на технічному складнику; перелік засобів та методів тактичної підготовки у поєднанні з технічною; надмірно деталізований опис теоретичного матеріалу, який може бути використаний для формування тактичної підготовленості спортсменів, або, навпаки, його повна відсутність на окремих етапах. Відмінності полягають у змісті та кількості завдань у межах тактичного удосконалення для кожного етапу; специфіці використання різних груп засобів та методів, зокрема для оцінювання тактичної майстерності; ставленні до навчального потенціалу інструкторської та суддівської практики для формування тактичної підготовленості

спортсменів різного віку та кваліфікації; наданні переваги формуванню різних компонентів тактичної майстерності спортсменів.

За аналізом результатів експертного оцінювання із залученням 40 фахівців – представників сучасних олімпійських спортивних єдиноборств встановлено, що в межах тактичної підготовки спортсменів актуальними є загальні та локальні методичні підходи. Вони передбачають використання різноманітного переліку пріоритетних реалізаційних положень для формування тактичної майстерності спортсменів та їхню ротацию на різних етапах багаторічного удосконалення. Загальні методичні підходи полягають у наданні переваги тим пріоритетним положенням тактичної підготовки, які є актуальними для усіх сучасних олімпійських спортивних єдиноборств. Локальні є характерними для одного-двох різновидів олімпійських спортивних єдиноборств. Найбільшу кількість загальних методичних підходів виявлено на етапах початкової, попередньої та спеціалізованої базової підготовки (ПП, ПБП, СБП). Підтвердженням цього є середній ($0,69 > W \geq 0,5$; $p < 0,05$) та високий ($W \geq 0,7$; $p < 0,05$) ступені узгодженості думок експертів. Найбільшу узгодженість думок експертів щодо більшості пріоритетних положень тактичної підготовки на цих етапах виявлено у тхеквондо та карате ($0,89 > W \geq 0,5$; $p < 0,05$). Починаючи з етапу підготовки до вищих досягнень (ПдВД), актуальним стає застосування локальних методичних підходів, притаманних конкретному різновиду олімпійських спортивних єдиноборств. Найбільшу кількість відмінностей у методичних підходах на етапах максимальної реалізації індивідуальних можливостей, збереження вищої спортивної майстерності та поступового зниження досягнень (МРІМ та ЗіП) виявлено серед представників дзюдо ($0,56 > W \geq 0,39$; $p < 0,05$) та боксу ($0,72 > W \geq 0,42$; $p < 0,05$).

На етапах ПдВД – ЗіП виявлено тенденцію до зростання кількості реалізаційних положень тактичної підготовки, стосовно яких погляди експертів – представників різновидів сучасних олімпійських спортивних єдиноборств були полярними (протилежними). В усіх випадках переконання експертів з боксу відрізнялися від відповідей представників інших різновидів сучасних олімпійських спортивних єдиноборств. Встановлено, що деякі методичні підходи упродовж усіх або кількох етапів підготовки були стабільними. Одним із них є використання тренування з партнером як пріоритетного практичного методу тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення в усіх різновидах сучасних олімпійських спортивних єдиноборств (середні ранги – 1,17–2,83). Водночас частину реалізаційних положень, які було обрано пріоритетними на етапах ПП – СБП, визнано другорядними на етапах ПдВД – ЗіП.

Окрім цього, за результатами експертного оцінювання виявлено потребу тренерів у специфічній, науково обґрунтованій інформації, яка не представлена належним чином у програмно-нормативному забезпеченні, але є важливою для удосконалення тактичної майстерності спортсменів. Серед спортсменів також виявлено запит щодо збільшення обсягу інформації, пов'язаного з практичною реалізацією тактичної підготовленості. Підтвердженням цього є відповіді експертів щодо змісту запитань, з якими до них найчастіше звертаються спортсмени.

У межах п'ятого розділу дисертаційної роботи виявлено, що формування тактичної майстерності спортсменів у сучасних олімпійських спортивних

єдиноборствах є можливим за допомогою технологій, застосованих на трьох рівнях: загальному (рівень багаторічної підготовки), етапному та локальному. На загальному рівні встановлено три технології: шаблонну, варіативну та шаблонно-варіативну. Найбільш затребуваною з них є шаблонна з елементами модифікації з використанням різноманітного інструментарію (її використання є актуальним для 55,00 % експертів). На етапному рівні виявлено три технології: «традиційну», «раннього успіху» та «змішану», головна відмінність між якими полягає у спрямованості тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення. Найбільш затребуваною з них є «змішана», яку підтримали 52,50 % фахівців. На локальному рівні встановлено дві технології, які є актуальними для різних складників навчально-тренувального процесу в межах тактичної підготовки: з використанням обмеженого та різноманітного інструментарію. Найбільш затребуваною серед них є друга (її підтримали 95,00 % фахівців).

На основі вивчення нормативно-правових та програмно-нормативних документів, які регламентують освітній процес здобувачів вищої освіти у профільних ЗВО, проаналізовано репрезентативність тактичної підготовки в підготовці майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств. Спільними методичними підходами для більшості ЗВО є такі: поступове зростання обсягів часу, передбачених на вивчення тактичної підготовки, упродовж навчальних років; надання переваги використанню практичних занять для удосконалення тактичної майстерності; реалізація завдань тактичної підготовки переважно в комплексі із завданнями технічної; диференціація матеріалу, присвяченого плануванню та реалізації тактичної підготовки в навчально-тренувальному процесі спортсменів, упродовж навчальних років. Головною відмінністю між підходами є питома вага (значущість) тактичної підготовки у структурі підготовки майбутнього тренера. Відповідно до цього, виявлено три методичні підходи: «студент = майбутній тренер вузької спеціалізації», «студент = майбутній тренер + спортсмен»; «студент = майбутній фахівець зі спорту». Перший та другий підходи притаманні ЗВО України та країн СНД, третій – більшості ЗВО, які діють на території країн ЄС.

У шостому розділі **«Теоретико-методологічні засади тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах»** представлено концепцію тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. Вона ґрунтується на фундаментальних положеннях та закономірностях сукупності теорій (загальної теорії підготовки спортсменів, підготовки спортсменів в олімпійському спорті, загальної теорії спортивних змагань, стратегічного керування, військового мистецтва, діяльності, ухвалення рішень, інформації, конфлікту та конфліктної взаємодії у спортивній діяльності); сукупності наукових знань щодо тактики змагальної діяльності й тактичної підготовки у спорті загалом та олімпійських спортивних єдиноборствах зокрема; результатах власних емпіричних досліджень.

Відповідно до авторської концепції, тактика в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах є спеціальною (тією, що має особливе призначення) діяльністю, яку реалізують відповідні суб'єкти персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів (керованої та керівної), та яка прямо чи опосередковано впливає на досягнення спортивного результату запланованої якості. Тактика завжди займає підпорядковане положення відносно стратегії (генерального, недеталізованого плану)

та конкретизує її за певними напрямками, які реалізують відповідні суб'єкти в межах сфери їхньої компетенції. Незалежно від суб'єктної належності, тактика передбачає оптимальне використання наявних ресурсів відповідно до мети та актуального плацдарму.

На відміну від інших, в авторській концепції задекларовано таке:

1. Тактику в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах реалізують суб'єкти персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів у площині змагальної та позазмагальної діяльності. Внесок кожного з них у досягнення спортивного результату запланованої якості є пропорційним сфері його компетенції.

2. Зважаючи на мету, визначену у стратегії, тактику реалізують на семи рівнях: 1 – тактичної взаємодії; 2 – поєдинку; 3 – командної зустрічі; 4 – конкретних змагань (турніру та його стадій); 5 – системи змагань сезону; 6 – системи змагань олімпійського циклу; 7 – системи змагань кількох олімпійських циклів. На кожному з них тактику реалізують упродовж трьох етапів (табл. 3). Для реалізації тактики суб'єкти персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів можуть використовувати різноманітний інструментарій: тактичні дії, тактичні моделі, манери ведення поєдинку, індивідуальні стилі змагальної діяльності, тактичні схеми, види, форми тактики, варіанти тактики участі в системі змагань та вибору ВК тощо.

3. Концепція тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах містить закономірності, принципи, функції, рівні, напрями та інструментарій для її реалізації (див. рис. 3).

Таблиця 3

**Етапи реалізації тактики
в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах**

Етапи	Напрями	Результат
Підготовчий	Сприйняття оточення та пошук інформації, необхідної для розуміння ситуації у довгостроковій перспективі	Визначення віддаленої мети, формування стратегії
	Класифікація інформації, її відбір відповідно до поточної ситуації (у яких умовах доведеться діяти), зіставлення з попереднім досвідом та метою	Аналіз плацдарму як найважливішої вихідної позиції
	Визначення сфери компетенції суб'єктів, оцінювання їхнього можливого внеску відповідно до мети	Формування тактики
	Конкретизація напрямів діяльності суб'єктів, добір інструментарію, вибір та ухвалення рішення з-поміж наявних альтернатив	
Виконавчий	Реалізація тактики відповідними суб'єктами в межах сфери їхньої компетенції (втілення рішення у відповідних діях)	Досягнення спортивного результату
Контрольний	Зіставлення кількісних та якісних показників досягнутого спортивного результату із запланованими	Оцінювання ефективності реалізації тактики та внесення коректив

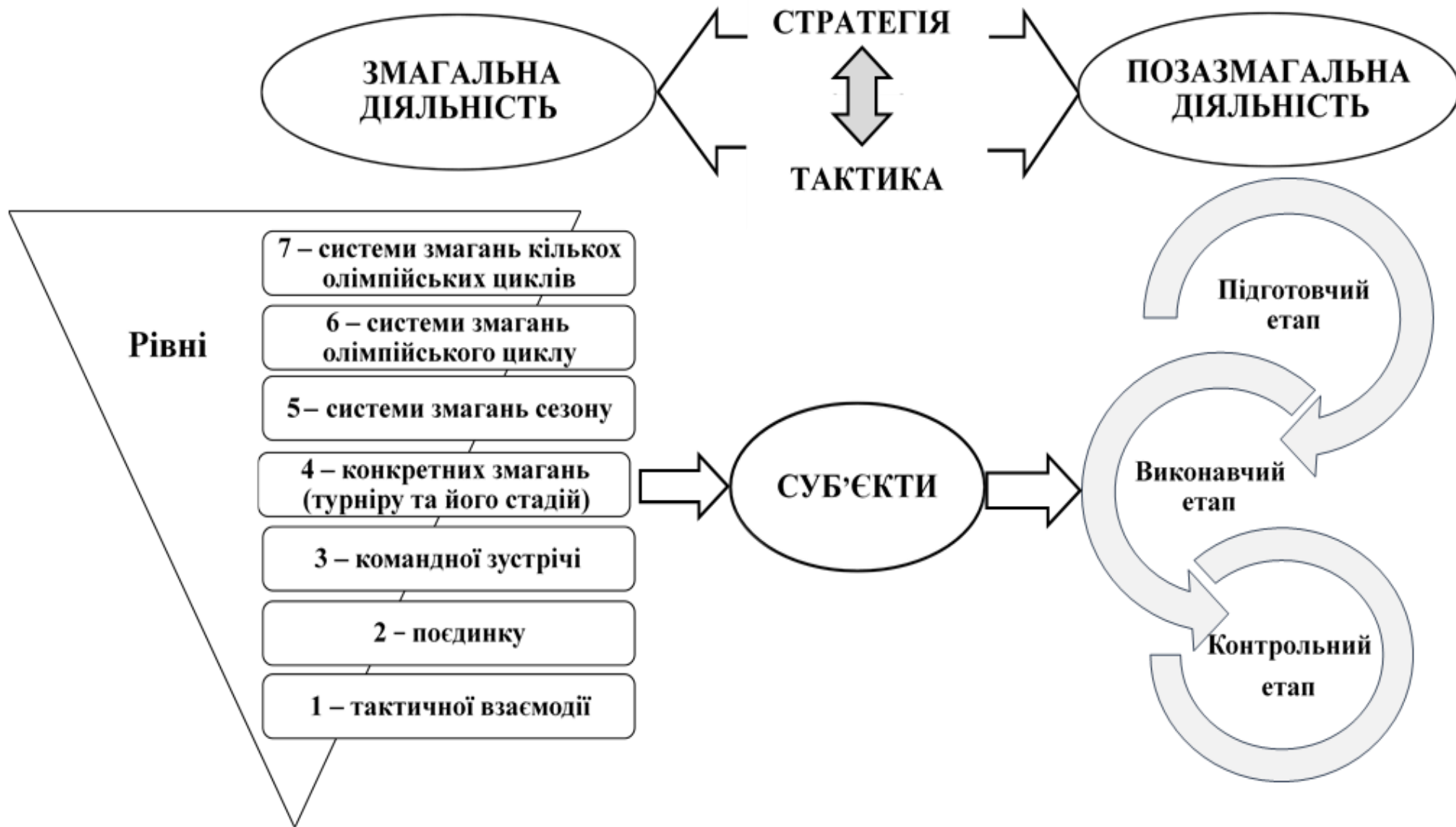

Рис. 3. Концепція тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах

Тактика як система містить низку закономірностей: багатовимірність; взаємодію суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів щодо реалізації тактики на різних рівнях у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах; модифікацію (трансформацію) тактики й тактичної підготовки відповідно до актуального плацдарму; поступове зростання значущості тактики й тактичної підготовки в багаторічній підготовці спортсменів; етапність формування тактичної підготовленості спортсменів; варіативність тактичного удосконалення в багаторічній підготовці спортсменів.

Окрім загальнодидактичних та специфічних принципів теорії і методики підготовки спортсменів (В. М. Платонов, 2015), а також принципів тактичної підготовки як системи формування тактичних знань і умінь фехтувальників (Л. Г. Рижкова, 2016), концепція тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах містить ті, які було сформульовано та обґрунтовано на основі результатів власних емпіричних досліджень. Серед них такі принципи: специфікації тактики в різновидах олімпійських спортивних єдиноборств, єдності тактичної підготовленості суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки, ресурсності, багаторівневості, поступовості, пріоритетності компонентів тактики на різних рівнях її реалізації.

Перелік функцій, поданих у концепції, містить формувальну, або перетворювальну, диференціювальну (можливість вибору), оцінювальну, інтегративну, пізнавальну, самореалізаційну, комунікативну, класифікаторну, цілепокладання, відновлення, представницьку.

Імплементацию системи знань щодо тактики й тактичної підготовки в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах було здійснено за трьома напрямками: в освітній процес здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського), третього освітньо-наукового («доктор філософії») рівнів вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» у профільних ЗВО; у діяльність національних та обласних федерацій, які забезпечують розвиток різновидів олімпійських спортивних єдиноборств; у діяльність СДЮСШОР та спеціалізованих закладів спортивного профілю.

У межах першого напрямку інформацію щодо концепції тактики, структури, змісту, технологій, пріоритетності використання методів тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах було введено до змісту наукових і методичних матеріалів та лекцій з навчальних дисциплін, які викладають у профільних ЗВО України. Серед них Національний університет фізичного виховання і спорту України, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Харківська державна академія фізичної культури, Запорізький національний університет, Чорноморський національний університет імені Петра Могили.

У межах другого напрямку інформацію щодо різновидів тактики участі спортсменів-єдиноборців у системах змагань олімпійських циклів у вигляді наукових і методичних матеріалів було впроваджено у діяльність Національної федерації фехтування України, Асоціації спортивної боротьби України, Федерації

дзюдо України, Федерації фехтування Львівської області. Очікуваним ефектом від упровадження є удосконалення тактики участі спортсменів, уведених до складу національних збірних команд України, у системах змагань окремих сезонів та олімпійських циклів.

У межах третього напрямку розроблено алгоритмізовані навчально-ігрові засоби тактичної підготовки спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, які впроваджено в навчально-тренувальний процес Громадської організації спортивного клубу Львівської академії фехтування, СДЮСШОР «Веслярик» та «Спартаківець» (відділення боротьби). Серед цих засобів – «Спосіб для удосконалення та комплексного контролю підготовленості спортсменів-єдиноборців» (патент на корисну модель № 128999); «Тренажер для удосконалення та контролю тактичної, технічної та теоретичної підготовленості єдиноборців» («ТТТ-2», патент на корисну модель № 135300); а також чотири свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір: «Модель настільної гри для тактичної та теоретичної підготовки спортсменів "Асоціації"» (№ 95217); «Модель інтерактивної навчальної гри "Спортивні терміни"» (№ 95218); «Модель ігрового засобу техніко-тактичної підготовки у спорті» (№ 94004); «Модель настільної навчальної гри "Спортивна дуель"» (№ 95219). Використання засобів спрямоване на удосконалення тактичної підготовленості спортсменів на основі формування спеціальних знань про тактику, різновиди техніко-тактичних дій, правила змагань у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. У композиції кожного засобу передбачено можливість зміни змістового наповнення з урахуванням віку та кваліфікації спортсменів, які його використовують. Те саме стосується змісту інтелектуально-розвивальних завдань, які виконують відповідно до розробленого алгоритму.

У сьомому розділі **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** здійснено обговорення розкрито практичну та теоретичну значущість результатів дослідження, висвітлено дискусійні положення.

Аналіз та узагальнення результатів дослідження, зіставлення їх із відомою науковою інформацією дали змогу стверджувати про отримання наукових даних трьох рівнів новизни: тих, які набули подальшого розвитку, удосконалили наявні, а також нові наукові дані.

Набули подальшого розвитку наукові положення щодо структури та змісту діяльності суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів щодо реалізації тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах (В. А. Таймазов, 1997; Ф. П. Суслов, 2002; А. А. Красніков, 2007; М. Біас, К. Нгвоје, D. Sprem, 2014; А. Б. Таймазов, 2017; В. І. Шандригось, М. В. Латишев, М. С. Розторгуй, Р. В. Первачук, 2021).

У дисертаційній роботі **набули подальшого розвитку** відомості щодо переліку чинників, які зумовлюють особливості реалізації тактики у площині змагальної діяльності (Г. С. Туманян, Я. К. Коблев, В. М. Невзоров, 1988; Б. В. Турецький, 1993; А. А. Красніков, 2003; Г. С. Туманян, 2006; Г. Д. Тишлер, 2010; А. V. Gaskov, V. A. Kuzmin, 2011; A. Sowerby, 2011; Н. В. Бойченко, 2015; Н. Tunnemann, 2016; Л. Г. Рижкова, 2016).

Удосконалено систему знань щодо тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, запропоновану у працях В. О. Андрієвського (1953), К. В. Градополова (1961), В. А. Аркадьєва (1969), Г. О. Джерояна (1979), В. С. Келлера (1987); Д. А. Тишлера (1997), Н. А. Худадова (1997), А. Н. Ленца (1967), З. Чайковського (2001), Р. З. Камалова (2016), Л. Г. Рижкової (2016).

Удосконалено наукову інформацію щодо використання технологій тактичної підготовки спортсменів різного віку та кваліфікації, запропоновану у працях К. В. Ананченка (2007), В. Гілберта, Д. Коута (2009), І. В. Кривенцової (2011), О. М. Шевчук, В. В. Гамалія (2014), В. Сінарського, Дж. Лі-Баррона, (2014), Л. Г. Рижкової (2016), Р. А. Арканія (2017).

Удосконалено зміст реалізаційних положень тактичної підготовки, представлених у працях Е. Роджерса (2003), І. В. Кривенцової (2011), Т. Морхауса (2012), Д. Васіка (2014), Дж. Джонсона, П. Ха (2015), Л. Г. Рижкової (2016), Г. Зайна, Р. Бака, Д. Куласа (2019).

У результаті дисертаційного дослідження **вперше** здійснено таке:

- обґрунтовано концепцію тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, яка містить закономірності, принципи, функції, рівні, напрями, а також інструментарій для її реалізації як спеціальної діяльності суб'єктами персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів;

- виявлено різновиди тактики участі провідних спортсменів світу в системах змагань в індивідуальному заліку в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, які полягають у реалізації запланованої динаміки виступів та спортивних результатів на змаганнях упродовж окремих сезонів та олімпійського циклу (-ів);

- встановлено тактику участі провідних команд світу в системах змагань у командному заліку в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, що передбачає використання різновидів тактичних схем на рівнях командної зустрічі, конкретних змагань (турніру та його стадій), сезону та олімпійського циклу (-ів);

- науково обґрунтовано диференціацію тактики участі провідних спортсменів світу у змаганнях в індивідуальному та командному заліку, що передбачає наявність номенклатури позицій і функціональних обов'язків учасників стартового складу команди в системі змагань;

- виявлено варіанти тактики вибору вагової категорії провідними спортсменами світу в системі змагань окремих сезонів та олімпійського циклу (-ів) у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах;

- обґрунтовано підходи до формування тактики участі провідних спортсменів світу в системі змагань в олімпійському циклі, основою яких є особливості структури та змісту систем олімпійського відбору у спортивних єдиноборствах. Перший ґрунтується на утримуванні або поступовому підвищенні позиції спортсмена в офіційному рейтингу міжнародної спортивної федерації (тхеквондо, карате, фехтування, дзюдо), другий – на демонстрації спортивних результатів запланованої якості на кваліфікаційних відбіркових турнірах (бокс та різновиди спортивної боротьби).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено нове розв'язання науково-прикладної проблеми, що полягає в обґрунтуванні концепції тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах.

1. Науково-прикладну проблему обґрунтування концепції тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах зумовлює відсутність універсального підходу до трактування змісту теоретичних положень тактики у спорті загалом та олімпійських спортивних єдиноборствах зокрема. Наявна система знань щодо тактики й тактичної підготовки містить велику кількість теоретико-методичних підходів, основою яких є погляд на тактику як явище та наукову категорію крізь призму різних теорій: загальної теорії підготовки спортсменів, підготовки спортсменів в олімпійському спорті, загальної теорії спортивних змагань, стратегічного керування, військового мистецтва, діяльності, ухвалення рішень, інформації, конфлікту та конфліктної взаємодії у спортивній діяльності. Відповідно до кожної з них, здійснено обґрунтування різних фрагментів тактики, які існують у площині змагальної діяльності. Попри наявність у науковій і методичній літературі потужного масиву теоретичних та емпіричних даних, тактику як систему з притаманними їй закономірностями, принципами, функціями та взаємозв'язками між елементами (підсистемами) не представлено належним чином. Проблемне поле тактики у спорті загалом та сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах зокрема характеризується фрагментарністю знань про неї як категорію, що існує у площині позазмагальної діяльності.

2. Актуалізація змісту теоретичних положень тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах повинна ґрунтуватися на наукових знаннях щодо сукупності тенденцій їхнього розвитку. Вони є основою плацдарму як найважливішої вихідної позиції, яка зумовлює характер діяльності будь-якого суб'єкта. Сучасні тенденції розвитку олімпійських спортивних єдиноборств представлено загальними, притаманними спорту загалом, та специфічними. До загальних тенденцій належать такі: професіоналізація, комерціалізація, глобалізація; виникнення нових видів спорту, дисциплін та змагань; зростання спортивних досягнень; позитивізація ставлення суспільства до спорту; зростання ролі телебачення та інтернету; посилення впливу політики ВАДА щодо боротьби із застосуванням спортсменами заборонених речовин та методів; модернізація системи підготовки спортсменів; підвищення вимог до кадрового забезпечення у різних видах спорту; трансформація спортивною діяльності загалом та її суб'єктів.

До специфічних тенденцій, характерних для сучасних олімпійських спортивних єдиноборств, належать такі: ускладнення кваліфікаційних критеріїв, установлених МСФ для здобуття олімпійських ліцензій; розширення міжнародного та національного календарів змагань; зростання конкуренції як на міжнародній арені, так і на рівні національних збірних команд; регулярні зміни у правилах змагань для підвищення видовищності поєдинків та стимулювання зацікавленості глядацької аудиторії.

3. Наслідком впливу загальних та специфічних тенденцій розвитку олімпійських спортивних єдиноборств є трансформація тактики як діяльності

суб'єктів, залучених до системи підготовки спортсменів, від яких прямо або опосередковано залежить демонстрація спортивного результату запланованої якості. Основні тенденції розвитку тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах полягають в ускладненні та розширенні арсеналу тактичних дій спортсменів, що дає змогу компенсувати спрощення та зменшення арсеналу технічних; зростанні значущості тактичних знань спортсменів та посиленні їхнього впливу на досягнення результату запланованої якості, починаючи від окремих фрагментів поєдинку і завершуючи системою змагань; застосуванні диференційованого підходу до участі спортсменів у системах змагань упродовж окремих сезонів та олімпійських циклів, зумовлену змінами у правилах, розширенням офіційних міжнародних календарів змагань, ускладненням кваліфікаційних критеріїв, встановлених МСФ для здобуття олімпійських ліцензій, та адаптаційними можливостями організму спортсменів; розширенні сфери застосування терміна тактика та необхідності її реалізації не лише у площині змагальної діяльності, а й поза нею; актуалізації потреби в об'єднанні зусиль суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки – спортсменів, тренерів та фахівців із різних компонентів забезпечення, уведених до складу офіційних делегацій та національних збірних команд для участі у конкретних змаганнях та їхній системі, та водночас розподілі їхніх функціональних обов'язків відповідно до спільної мети.

4. Перелік, структура та зміст діяльності суб'єктів персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів щодо реалізації тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах регламентовані відповідними нормативно-правовими документами: загальними, що поширюються на усю галузь фізичної культури та спорту (Законами, Указами Президента України, Постановами Кабінету Міністрів України), та специфічними, що визначають стратегію олімпійської підготовки упродовж тривалого періоду. До переліку цих суб'єктів належать Міністерство молоді та спорту України; НОК України та його регіональні відділення; Штаб олімпійської підготовки; Координаційна комісія спеціальної програми олімпійської підготовки; спортивні товариства і відомства, їх осередки; органи державного управління з питань ФКіС обласних, Київської міської державної адміністрації; Національний антидопінговий центр; Державний науково-дослідний інститут ФКіС, НДІ НУФВСУ, наукові установи; центри олімпійської підготовки, бази, спортивні заклади; спортсмени, тренери. Кожен із них є реалізатором тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах відповідно до генерального плану (стратегії), підпорядкованого віддаленій меті. Внесок кожного суб'єкта персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів у досягнення спортивного результату запланованої якості, визначеного у стратегії, є пропорційним до сфери його компетенції.

5. Тактику участі провідних спортсменів світу в системі змагань реалізують на різних рівнях: тактичної взаємодії (виконання технічного прийому у конкретний момент поєдинку); загалом поєдинку; турніру та його стадій; сезону та олімпійського циклу (ів). Особливості тактики на кожному рівні зумовлені низкою чинників. На рівні виконання тактичної взаємодії вони залежать від поточної ситуації у поєдинку (різниця в рахунку) та в турнірній таблиці (потреба

завершення поєдинку з результатом запланованої якості), рівня підготовленості спортсмена та суперника. На рівні поєдинку – від стадії змагань, результатів попередніх поєдинків, рівня підготовленості спортсмена та суперника. На рівні турніру або його стадії – від значущості конкретного турніру та його місця в системі змагань, способу проведення, кількісного складу учасників, рівня підготовленості спортсмена та суперників.

На рівні системи змагань сезону особливості тактики залежать від його місця в олімпійському циклі, особливостей офіційного міжнародного календаря та системи змагань, специфіки систем національного відбору для визначення стартового складу учасників змагань різного рівня, динаміки спортивних результатів упродовж сезону та/або позиції спортсмена в офіційному рейтингу (міжнародному та національному). На рівні системи змагань олімпійського циклу – від репрезентативності спортивних дисциплін (видів змагань) у програмі Олімпійських ігор, особливостей кваліфікаційних критеріїв для здобуття олімпійських ліцензій, специфіки систем національного відбору до Ігор Олімпіади, особливостей спортивної кар'єри. На рівні кількох олімпійських циклів особливості тактики зумовлені сучасними тенденціями розвитку конкретного виду спорту, такими як комерціалізація, зростання соціальної значущості перемог на змаганнях різного рівня, а не лише на Іграх Олімпіад, підвищення конкуренції на світовій арені, ускладнення кваліфікаційних критеріїв, установлених МСФ для здобуття олімпійських ліцензій, трансформація календарів та правил змагань.

6. Тактику участі провідних спортсменів світу в системах змагань олімпійських циклів в індивідуальному заліку спрямовано на демонстрацію спортивних результатів запланованої якості як упродовж окремих сезонів, так і загалом олімпійського циклу. У різновидах сучасних олімпійських спортивних єдиноборств, де перспективу здобуття олімпійської ліцензії зумовлює позиція спортсмена в офіційному рейтингу МСФ, є актуальними п'ять різновидів тактики: утримування лідерства (у вісімці найкращих рейтингу МСФ), поступового підвищення позиції щосезону, комбінована (поступове підвищення позиції у першому та другому сезонах олімпійського циклу та утримування лідерства у вісімці найкращих рейтингу МСФ у наступних), утримування позиції (від 10 до 21 місця в рейтингу МСФ), повернення лідерства (у разі зниження спортивних результатів упродовж другого або третього років циклу – спрямованість зусиль на повернення лідерської позиції у рейтингу МСФ у наступних сезонах). У різновидах сучасних олімпійських спортивних єдиноборств, де здобуття олімпійської ліцензії залежить від демонстрації спортивного результату відповідної якості на кваліфікаційних відбіркових турнірах, актуальні чотири різновиди тактики: утримування лідерства (середні арифметичні місця на головних місцях сезону – 1,70–1,83, показники медальних здобутків – 92,22–97,32 %); поступового підвищення результатів (середні арифметичні місця на головних змаганнях від 14,00 у першому сезоні до 2,70 у четвертому, а показники медальних здобутків – від 59,23 до 82,16 %); комбінована (середні арифметичні місця на головних змаганнях у чотирьох сезонах 11,67; 4,78; 1,55; 1,77, відповідно), повернення лідерства (у разі зниження спортивних результатів упродовж другого або третього

років циклу – спрямованість зусиль на підвищення спортивних результатів у наступних сезонах).

7. У сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах з наявністю вагових категорій тактика участі спортсменів у системі змагань сезону передбачає визначення основної (пріоритетної) ВК, у якій спортсмен виступає на усіх або більшості міжнародних турнірів та головних змаганнях. За потреби одну-дві ВК (олімпійські та/або неолімпійські) використовують як додаткові. Тактика участі в системі змагань олімпійського циклу передбачає вибір основної (пріоритетної) ВК з погляду перспективи здобуття олімпійської ліцензії та вдалого виступу на Іграх Олімпіади. Для цього можуть застосовувати один із восьми варіантів тактики. Відмінності між ними полягають у комбінуванні варіантів тактики вибору ВК упродовж окремих сезонів, зокрема зміні основної (пріоритетної) ВК у кожному сезоні або стабільності її вибору упродовж усього олімпійського циклу; виборі різної кількості олімпійських та неолімпійських ВК для виступів на головних змаганнях сезону (чемпіонатах світу та Іграх Олімпіади); перехід в іншу ВК після зниження результатів в основній (пріоритетній) та / або запровадження змін у правилах змагань.

8. У сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах, що передбачають участь спортсменів у системі змагань олімпійського циклу в командному заліку, виявлено наявність додаткового рівня – командної зустрічі. Тактика на рівні командної зустрічі передбачає визначення оптимальної послідовності виступів учасників та розподіл їхніх функціональних обов'язків відповідно до позиції («лідер», «потенційний, або прихований лідер», «асистент лідера», «буфер», «універсал»). Тактика участі на рівні конкретних змагань (турніру та його стадій) передбачає введення до стартового складу тих спортсменів, які здатні забезпечити найбільший внесок у загальнокомандний результат відповідно до типу («спортсмени універсального типу», «спортсмени командного типу», «спортсмени індивідуального типу», «спортсмени індивідуального типу з потенціалом командного»). Тактика участі в системі змагань сезону та олімпійського циклу передбачає формування стартового складу команди для конкретного турніру, розподілу функціональних обов'язків учасників відповідно до позиції, а також використання різноманітних тактичних схем у командних зустрічах проти відповідних суперників.

9. Формування тактичної майстерності спортсменів у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах є можливим за допомогою технологій, які застосовують на трьох рівнях: загальному, етапному та локальному. На загальному виявлено три технології: шаблонну, варіативну та шаблонно-варіативну. Найбільш затребуваною є шаблонна з елементами модифікації з використанням різноманітного інструментарію (55,00 % експертів). На етапному рівні встановлено три технології: «традиційну», «раннього успіху» та «змішану», головна відмінність між якими полягає у спрямованості тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення. Найбільш затребуваною з них є «змішана» (52,50 % фахівців). На локальному рівні виявлено дві технології, які є актуальними для різних складників навчально-тренувального процесу в межах тактичної підготовки: з використанням

обмеженого чи різноманітного інструментарію. Найбільш затребуваною серед них є технологія з використанням різноманітного інструментарію (95,00 % фахівців).

Практичний досвід реалізації тактичної підготовки спортсменів дає підстави для виокремлення в межах кожної технології константної та варіативної частин. Перша є відносно стабільною та передбачає формування тактичних знань, умінь та навичок за допомогою методичних підходів, які є універсальними (загальними) для усіх або більшості сучасних олімпійських спортивних єдиноборств. Це підтверджено середніми ($0,69 > W \geq 0,5$; $p < 0,05$) та високими ($W \geq 0,7$; $p < 0,05$) ступенями узгодженості думок експертів – представників різновидів сучасних олімпійських спортивних єдиноборств. Варіативна частина передбачає можливість застосування локальних методичних підходів до формування тактичної підготовленості спортсменів відповідно до специфіки виду спорту. На етапах ПП – СБП для більшості сучасних олімпійських спортивних єдиноборств є характерним застосування загальних методичних підходів. Починаючи з етапу ПдВД, актуальним стає застосування локальних методичних підходів, притаманних конкретному різновиду спортивних єдиноборств, що підтверджено низькими ($W < 0,50$; $p < 0,05$) ступенями узгодженості думок експертів.

10. Для тактичної підготовки спортсменів у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах є характерною суперечність між затребуваністю специфічної інформації, необхідної для якісної реалізації тактичної майстерності спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення, та відсутністю її належного представлення у програмно-нормативному забезпеченні. Підтвердженням цього є потреба в диференціюванні тактичної підготовки спортсменів для виступів в особистих та командних змаганнях, яку підтримали 100 % експертів, зміст запитань, з якими спортсмени різного віку та кваліфікації найчастіше звертаються до тренерів у межах тактичного удосконалення, а також репрезентативність цього розділу підготовки в навчальних програмах для ДЮСШ, СДЮСШОР та інших спеціалізованих закладів спортивного профілю.

11. Концепцію тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах побудовано на основі фундаментальних положень та закономірностей сукупності теорій: загальної теорії підготовки спортсменів, підготовки спортсменів в олімпійському спорті, загальної теорії спортивних змагань, стратегічного керування, військового мистецтва, діяльності, ухвалення рішень, інформації, конфлікту та конфліктної взаємодії у спортивній діяльності. Концепція тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах містить закономірності, принципи, функції, напрями, інструментарій для її реалізації суб'єктами персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів у площині змагальної та позазмагальної діяльності на семи рівнях: 1 – тактичної взаємодії; 2 – поєдинку; 3 – командної зустрічі; 4 – конкретних змагань (турніру та його стадій); 5 – системи змагань сезону; 6 – системи змагань олімпійського циклу; 7 – системи змагань кількох олімпійських циклів. На кожному з них тактику як діяльність реалізують відповідно до мети, задекларованої у стратегії, упродовж трьох етапів – підготовчого, виконавчого, контрольного. Внесок кожного суб'єкта в реалізацію тактики є пропорційним сфері його компетенції та функціональним обов'язкам.

12. Імплементация знань щодо тактики й тактичної підготовки в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах у систему підготовки фахівців галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» – здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського), третього освітньо-наукового («доктор філософії») рівнів вищої освіти зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» передбачає їхнє ознайомлення із її закономірностями, принципами, функціями, рівнями, напрямками, інструментарієм у межах відповідних навчальних дисциплін для формування спеціальних (фахових) компетентностей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких відображено основні наукові результати дисертації

1. Задорожна О. Р. Результативність провідних спортсменок України у командних змаганнях із фехтування на шпагах (на прикладі сезону 2014–2015 рр.) / Задорожна О. Р., Семеряк З. С., Гошко А. Є. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2017. – Вип. 2(83). – С. 40–44.

Здобувачеві належить виявлення проблеми, структуризація даних, формулювання висновків.

2. Задорожна О. Р. Порівняльний аналіз результативності шпажисток збірної команди України в особистих та командних змаганнях / Задорожна О. Р., Семеряк З. С., Свистіль Ю. В. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницьк. держ пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2017. – Вип. 3(22), т. 2. – С. 289–294.

Здобувачеві належить виявлення проблеми, узагальнення отриманих даних та трактування отриманих результатів.

3. Задорожна О. Результативність спортсменок збірної команди Естонії у командних змаганнях із фехтування на шпагах (на прикладі сезону 2016–2017 рр.) / Задорожна О., Гошко А., Палатний А. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницьк. держ пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2018. – Вип. 5(24), т. 2. – С. 210–216.

Здобувачеві належить обґрунтування методологічного апарату та інтерпретація результатів дослідження.

4. Актуальні напрями тактичної підготовки в спортивних єдиноборствах [Електронний ресурс] / Бріскін Ю., Задорожна О., Пітин М., Кукурудзяк І. // Спортивна наука України. – 2018. – № 4(86). – С. 3–10. – Режим доступу: <http://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/775>.

Здобувачеві належить формулювання мети та завдань дослідження, узагальнення інформації щодо актуальних напрямів тактичної підготовки.

5. Задорожна О. Особливості засобів контролю різних сторін підготовленості в єдиноборствах / Ольга Задорожна, Іван Хомяк // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2018. – № 1(31). – С. 16–21.

Здобувачеві належить виявлення проблеми, узагальнення та інтерпретація результатів наукового дослідження.

6. Team composition in epee fencing which accounts for sportsmen's individual performance / Zadorozhna O., Briskin Y., Perederiy A., Pityn M., Sydorko O. // Journal of Physical Education and Sport. – 2018. – Vol. 18, suppl. is. 4. – P. 1863–1870. DOI:10.7752/jpes.2018.s4273.

Здобувачеві належить опрацювання емпіричного матеріалу та обґрунтування різновидів тактичних схем у фехтуванні.

7. Бріскін Ю. А. Проблеми контролю тактичної підготовленості в спортивних єдиноборствах / Бріскін Ю. А., Задорожна О. Р., Хомяк І. І. // Український журнал медицини, біології та спорту. – 2019. – Т. 4, № 1(17). – С. 262–269. DOI:10.26693/jmbs04.01.262.

Здобувачеві належить виявлення проблеми, аналіз та інтерпретація отриманих даних.

8. Хомяк І. І. Характеристика техніко-тактичної підготовленості висококваліфікованих боксерів в умовах змагальної діяльності / Хомяк І. І., Задорожна О. Р. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2019. – Вип. 1(107). – С. 107–111.

Здобувачеві належить систематизація наукової інформації щодо практичної реалізації тактичної підготовленості боксерів в умовах змагань.

9. Задорожна О. Р. Аналіз змісту тактичної підготовки у нормативно-правових документах зі спортивних єдиноборств (на прикладі боксу, греко-римської боротьби та тхеквондо ВТФ) / Задорожна О. Р., Хомяк І. І. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2019. – Вип. 2(108). – С. 56–60.

Здобувачеві належить обґрунтування напрямів дослідження, виявлення спільних та відмінних підходів до представлення тактичної підготовки в нормативно-правових документах.

10. Задорожна О. Р. Аналіз змісту тактичної підготовки у нормативно-правових документах зі спортивних єдиноборств (на прикладі фехтування, вільної боротьби та дзюдо) / Ольга Задорожна // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2019. – № 1. – С. 13–25. DOI: 10.32540/2071-1476-2019-1-013.

11. Improving kickboxers' special physical preparedness which accounts for their individual tactical style and technical skills / Zadorozhna O., Okopnyy A., Hutsul N., Kotelnik A., Grashchenkova Zh., Perederiy A., Pityn M., Svistelnik I. // Journal of Physical Education and Sport. – 2019. – Vol. 19, is. 2, art 170. – P. 1173–1179. DOI:10.7752/jpes.2019.02170.

Здобувачеві належить виявлення проблемного поля тактичної підготовки, систематизація та інтерпретація результатів дослідження.

12. Задорожна О. Особливості тактичної підготовки у нормативно-правових документах з неолімпійських видів спортивних єдиноборств / Задорожна О., Согор О. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2019. – Вип. 7(26). – С. 182–188.

Здобувачеві належить формулювання методологічного апарату, нагромадження емпіричного матеріалу, інтерпретація отриманих результатів.

13. Ставлення фахівців з вільної боротьби до реалізації тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів / Задорожна О. Р., Палатний А. Л., Бондаренко О. В., Пітин М. П. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2019. – Вип. 7(115). – С. 39–44.

Здобувачеві належить формулювання мети та завдань дослідження, статистичне оброблення результатів, виявлення спільних та відмінних методичних підходів до реалізації тактичної підготовки.

14. Ставлення фахівців з боксу до реалізації тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Сосновський Д. Д., Романюк Р. І., Рихаль В. І. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2019. – Вип. 8(116). – С. 42–47.

Здобувачеві належить розроблення алгоритму проведення експертного опитування, статистична обробка результатів та формулювання висновків.

15. Задорожна О. Р. Підходи до реалізації тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів у дзюдо / Задорожна О. Р., Галан Я. П. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2019. – Вип. 9(117). – С. 40–44.

Здобувачеві належить статистичне оброблення результатів, виявлення спільних та відмінних методичних підходів до реалізації тактичної підготовки.

16. Задорожна О. Р. Реалізація тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів у карате WKF: досвід практики / Задорожна О. Р., Тітова Г. В., Бобошко В. В. // Український журнал медицини, біології та спорту. – 2019. – Т. 4, № 6(22). – С. 407–413. DOI: 10.26693/jmbs04.06.407.

Здобувачеві належить розроблення дизайну дослідження, збір емпіричного матеріалу, його опрацювання.

17. Задорожна О. Р. Ставлення фахівців з фехтування до реалізації тактичної підготовки на різних етапах багаторічного удосконалення спортсменів / Задорожна О. Р. // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2019. – № 4. – С. 45–58. DOI: 10.32540/2071-1476-2019-4-045.

18. Задорожна О. Р. Пріоритетність реалізаційних положень тактичної підготовки спортсменів у тхеквондо ВТФ / Задорожна О. Р. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2019. – Вип. 11(119). – С. 52–56.

19. Тенденції змін у правилах змагань у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах / Задорожна О., Пітин М., Тодорова В., Пасічна Т. // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2019. – Вип. 7(26). – С. 182–188.

Здобувачеві належить формулювання проблеми, збір емпіричного матеріалу, інтерпретація отриманих результатів.

20. Задорожна О. Р. Тактична підготовка у професійній підготовці майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств / Задорожна О. Р., Пітин М. П. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2020. – Вип. 3К(123)20. – С. 172–175.

Здобувачеві належить формулювання мети та завдань дослідження, узагальнення та інтерпретація отриманих наукових результатів.

21. Особливості комплектування складу учасників ігор XXXII Олімпіади 2020 у Токіо (на прикладі спортивних єдиноборств) / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Потоп В., Гращенкова Ж. В., Глухов І. Г., Дробот К. В. // Український журнал медицини, біології та спорту. – 2020. – Т. 5, № 3(25). – С. 445–450. DOI: 10.26693/jmbs05.03.445.

Здобувачеві належить формулювання ідеї, виявлення спільних та відмінних рис у системах олімпійського відбору.

22. Задорожна О. Р. Формування професійної підготовленості майбутніх тренерів зі спортивних єдиноборств з використанням тренажерних пристроїв / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П. // Єдиноборства. – 2020. – № 3(17). – С. 13–24. DOI:10.15391/ed.2020-3.02.

Здобувачеві належить формулювання ідеї, розроблення алгоритму використання тренажерних пристроїв та його змістового наповнення.

23. Особливості систем відбору спортсменів-кандидатів у національну збірну команду України для участі в Іграх Олімпіад (на прикладі спортивних єдиноборств) / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Вовк І. В., Пестерніков В. В. // Український журнал медицини, біології та спорту. – 2020. – Т. 5, № 3(25). – С. 357–364. DOI: 10.26693/jmbs05.05.357.

Здобувачеві належить формулювання методологічного апарату, збір емпіричного матеріалу та його опрацювання.

24. Особливості технологій тактичної підготовки у сучасних спортивних єдиноборствах / Задорожна О., Пітин М., Кукурудзяк І., Ткач Ю., Харченко-Баранецька Л. // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2020. – № 1. – С. 31–40. DOI: 10.32540/2071-1476-2019-1-031.

Здобувачеві належить формулювання мети, завдань дослідження, аналіз отриманих результатів, формулювання висновків.

25. Multi-functional technical devices for improvement and control of athletes' preparedness in martial arts / Zadorozhna O., Briskin Y., Pityn M., Smyrnovskyy S., Semeryak Z., Khomiak I., Hlukhov I. // Sport Mont. – 2020. – Vol. 18(1). – P. 9–14. doi: 10.26773/smj.200202.

Здобувачеві належить формулювання ідеї, розроблення алгоритму використання та змістового наповнення тренажерних пристроїв.

26. Differentiation of technical and tactical training of epee fencers with the account of weapon control. Ido movement for culture / Briskin Y., Pityn M., Perederiy A., Zadorozhna O., Smyrnovsky S., Semeryak Z. // Ido movement for culture. Journal of Martial Arts Anthropology. – 2020. – Vol. 20, is. 1. – P. 40–48. DOI: 10.14589/ido.20.1.5.

Здобувачеві належить формулювання ідеї, нагромадження емпіричного матеріалу та інтерпретація наукових результатів.

27. Tactical training of elite athletes in Olympic combat sports: practice and experience / Zadorozhna O., Briskin Yu., Pityn M., Perederiy A., Neroda N. // Trends in Sport Sciences. – 2020. – Vol. 27(2). – P. 71–85. DOI: 10.23829/TSS.2020.27.2-4.

Здобувачеві належить формулювання мети та завдань дослідження, систематизація отриманих результатів та формулювання висновків.

28. Indicators of athletes' effectiveness as a basis of team tactical training in women epee fencing / Zadorozhna O., Pityn M., Hlukhov I., Stepanyuk S., Kharchenko-Baranetska L., Drobot K. // Trends in Sport Sciences. – 2020. – Vol. 27(4). – P. 191–202. DOI: 10.23829/TSS.2020.27.4-2.

Здобувачеві належить формулювання мети дослідження, статистичне оброблення, інтерпретація отриманих результатів.

29. Задорожна О. Р. Тактика участі провідних спортсменок світу у системі змагань з жіночої боротьби упродовж олімпійського циклу 2013–2016 рр. / Задорожна О. Р. // Єдиноборства. – 2021. – № 2(20). – С. 47–61. DOI:10.15391/ed.2021-2.04.

30. Тактика вибору вагової категорії у жіночій боротьбі (на прикладі олімпійського циклу 2013–2016 рр.) / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Харченко-Баранецька Л. Л., Король С. А. // Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 15, Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : [зб. наук. пр.]. – Київ, 2021. – Вип. 5К(134)21. – С. 142–145.

Здобувачеві належить аналіз емпіричного матеріалу та обґрунтування варіантів тактики вибору вагової категорії.

31. Задорожна О. Р. Концепція тактики у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах / Задорожна О. Р. // Український журнал медицини, біології та спорту. – 2021. – Т. 6, № 2(30). – С. 277–284. DOI: 10.26693/jmbs06.02.277.

32. The importance of information blocks which form the basis of tactical knowledge at different stages of long-term development in modern Olympic combat sports / Zadorozhna O., Briskin Yu., Pityn M., Svistelnyk I., Roztorhui M., Vorontsov A. // Ido movement for culture. Journal of Martial Arts Anthropology. – 2021. – Vol. 21, is. 2. – P. 27–40. DOI: 10.14589/ido.21.2.5.

Здобувачеві належить наповнення розділів тактичної підготовки спортсменів, нагромадження емпіричного матеріалу та інтерпретація отриманих результатів.

***Наукові праці, які засвідчують
апробацію матеріалів дисертації***

33. Задорожна О. Стан та перспективи контролю техніко-тактичної підготовленості у боксі / Ольга Задорожна, Зоряна Семеряк, Іван Хомяк // Молода спортивна наука України : зб. наук пр. – Львів, 2018. – Вип. 22, т. 1. – С. 29–30.

Здобувачеві належить інтерпретація та оформлення результатів наукового дослідження.

34. Задорожна О. Зміст тактичної підготовки спортсменів у нормативно-правових документах з олімпійських видів спортивних єдиноборств / Задорожна О., Хомяк І. // Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. – С. 4–7.

Здобувачеві належить обґрунтування підходів щодо реалізації тактичної підготовки спортсменів.

35. Задорожна О. Р. Зміст тактичної підготовки спортсменів у нормативно-правових документах зі спортивних єдиноборств / Задорожна О. Р. // Молодь та олімпійський рух : зб. тез доп. XII Міжнар. конф. молодих вчених. – Київ, 2019. – С. 123–125.

36. Хомяк І. І. Аналіз техніко-тактичної підготовленості висококваліфікованих боксерів в умовах змагальній діяльності / Хомяк І. І., Задорожна О. Р. // Молодь та олімпійський рух : зб. тез доп. XII Міжнар. конф. молодих вчених. – Київ, 2019. – С. 187–189.

Здобувачеві належить обґрунтування актуальності напряму дослідження, інтерпретація та оформлення наукових результатів.

37. Khomiak I. Efficiency of the attacking technical and tactical effects of highly qualified boxers in competitive activity / Khomiak I., Zadorozhna O. // Physical Activity and Health in Interdisciplinary Approach. – 2019. – P. 23.

Здобувачеві належить обґрунтування актуальності напряму дослідження, узагальнення та інтерпретація наукових результатів.

38. Хомяк І. Характеристика засобу удосконалення та контролю різних сторін підготовленості спортсменів-єдиноборців / Хомяк І., Задорожна О. // Інноваційні та інформаційні технології у фізичній культурі, спорті, фізичній терапії та ерготерапії : матеріали II Всеукр. електрон. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (18 квітня 2019 р.). – Київ : НУФВСУ, 2019. – С. 64–65.

Здобувачеві належить змістове наповнення та алгоритм використання тренажерного пристрою у фехтуванні.

39. Задорожна О. Формування тактичних знань спортсменів у вільній боротьбі: досвід практики / Задорожна О. // Science, society, education: topical issues and development prospects : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 грудня 2019 р.). – Харків : ХДАФК, 2019. – С. 396–401.

40. Задорожна О. Р. Ставлення фахівців з боксу до використання засобів та методів контролю тактичної підготовленості спортсменів на різних етапах багаторічного удосконалення / Задорожна О. Р., Хомяк І. І. // Фізичне виховання, спорт та фізична реабілітація: проблеми і перспективи розвитку : матеріали

міжнар. наук.-практ. конф. (8–9 листопада 2019 р.). – Київ : Таврійський нац. ун-т імені В. І. Вернадського, 2019. – С. 58–62.

Здобувачеві належить збір емпіричного матеріалу, його статистичне оброблення та інтерпретація.

41. Задорожна О. Р. Теоретичне підґрунтя тактики у спорті / Задорожна О. Р. // Modern approaches to the introduction of science into practice : abstracts of X International Scientific and Practical Conference. – San Francisco, 2020. – Р. 18–22.

42. Задорожна О. Р. Різновиди технологій тактичної підготовки у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах / Задорожна О. Р. // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи: діалог у розвитку науки та освіти. – Конін ; Ужгород ; Київ ; Херсон, 2020. – С. 330–332.

43. Задорожна О. Р. Тактика участі провідних фехтувальників світу у змаганнях упродовж олімпійського циклу 2012–2016 рр. / Задорожна О. Р., Пітин М. П. // Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні : матеріали IV Всеукр. електрон. конф. (29 січня 2021 р.). – Вінниця : Вінницьк. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського, 2021. – С. 206–210.

Здобувачеві належить статистичне оброблення результатів, обґрунтування різновидів тактики участі спортсменів у системі змагань.

Наукові праці, що додатково відображають наукові результати дисертації

44. Спосіб удосконалення та комплексного контролю підготовленості спортсменів-єдиноборців : пат. 128999 Україна, МПК А63В 69/00, А63В 69/20 (2006.01), А63В 69/32 (2006.01) / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Задорожна О. Р., Хомяк І. І. – № u2018 06631 ; заявл. 12.06.2018 ; опубл. 10.10.2018, Бюл. № 19.

Здобувачеві належить розроблення змістового наповнення та алгоритму використання тренажерного пристрою у тактичній підготовці спортсменів.

45. Тренажер "ТТТ" : пат. 87250 Україна, МПК А63В 69/02 (2006.01) / Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Задорожна О. Р. – № u201311394 ; заявл. 26.09.2013 ; опубл. 27.01.2014 ; Бюл. № 2.

Здобувачеві належить розроблення змістового наповнення та алгоритму використання тренажерного пристрою для формування тактичних знань спортсменів за різними розділами.

46. Науковий твір „Модель ігрового засобу техніко-тактичної підготовки у спорті” : а. с. на твір № 94004 Україна / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Богуславська В. Ю., Галан Я. П. – Зареєстр. 15.11.19.

Здобувачеві належить розроблення змістового наповнення та алгоритму використання ігрового засобу в тактичній підготовці спортсменів різного віку.

47. Науковий твір „Модель настільної навчальної гри „Спортивна дуель” : а. с. на твір № 95219 Україна / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Смирновський С. Б., Богуславська В. Ю., Драчук С. П., Дідик Т. М. – Зареєстр. 10.01.20.

Здобувачеві належить обґрунтування структури, змісту та алгоритму використання моделі навчальної гри.

48. Науковий твір „Модель інтерактивної навчальної гри „Спортивні терміни” : а. с. на твір № 95218 Україна / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Нерода Н. В., Богуславська В. Ю., Онищук В. Є., Гаврилова Н. В. – Зареєстр. 10.01.20.

Здобувачеві належить узагальнення дефініції щодо спортивних єдиноборств.

49. Науковий твір „Модель настільної гри для тактичної та теоретичної підготовки спортсменів „Асоціації”: а. с. на твір № 95217 Україна / Задорожна О. Р., Бріскін Ю. А., Пітин М. П., Смирновський С. Б., Хіменес Х. Р., Галан Я. П. – Зареєстр. 10.01.20.

Здобувачеві належить обґрунтування структури, змісту та алгоритму використання моделі навчальної гри в тактичній підготовці спортсменів.

АНОТАЦІЯ

Задорожна О. Р. Тактика у сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. – Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, м. Львів, 2021.

У дисертаційній роботі представлено нове розв’язання науково-прикладної проблеми обґрунтування концепції тактики в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах. Установлено, що тактика є спеціальною діяльністю, яку реалізують суб’єкти персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів, та яка прямо чи опосередковано впливає на досягнення спортивного результату запланованої якості. Вона завжди займає підпорядковане положення відносно стратегії та конкретизує її за напрямками, які реалізують відповідні суб’єкти в межах сфери їхньої компетенції. Незалежно від суб’єктної належності, тактика передбачає оптимальне використання наявних ресурсів відповідно до мети та актуальних умов зовнішнього та внутрішнього середовища (плацдарму). Тактику в сучасних олімпійських спортивних єдиноборствах реалізують суб’єкти персоніфікованої підсистеми системи підготовки спортсменів у площині змагальної та позазмагальної діяльності. Зважаючи на мету, визначену в генеральному плані (стратегії), тактику здійснюють на семи рівнях: 1 – тактичної взаємодії; 2 – поединку; 3 – командної зустрічі; 4 – конкретних змагань (турніру та його стадій); 5 – системи змагань сезону; 6 – системи змагань олімпійського циклу; 7 – системи змагань кількох олімпійських циклів. На кожному з них тактику реалізують упродовж трьох етапів – підготовчого, виконавчого, контрольного.

Ключові слова: Олімпійські ігри, змагання, сезон, стратегія, тактична підготовка, змагальна діяльність, система.

АННОТАЦИЯ

Задорожная О. Р. Тактика в современных олимпийских спортивных единоборствах. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – олимпийский и профессиональный спорт. – Львовский государственный университет физической культуры имени Ивана Боберского, г. Львов, 2021.

В диссертационной работе представлено новое решение научно-прикладной проблемы обоснования концепции тактики в современных олимпийских спортивных единоборствах. Установлено, что тактика является специальной деятельностью, реализуемой субъектами персонифицированной подсистемы системы подготовки спортсменов, и прямо или косвенно влияет на достижение спортивного результата запланированного качества. Она всегда занимает подчиненное положение относительно стратегии и конкретизирует ее по направлениям, которые реализуются соответствующими субъектами в пределах сферы их компетенции. Независимо от субъектной принадлежности, тактика предполагает оптимальное использование имеющихся ресурсов согласно цели и актуальным условиям внешней и внутренней среды (плацдарма). Тактика в современных олимпийских спортивных единоборствах реализуется субъектами персонифицированной подсистемы системы подготовки спортсменов в плоскости соревновательной и внесоревновательной деятельности. Подчиняясь цели, определенной в генеральном плане (стратегии), тактика осуществляется на семи уровнях: 1 – тактического взаимодействия; 2 – поединка; 3 – командной встречи; 4 – конкретных соревнований (турнира и его стадий); 5 – системы соревнований сезона; 6 – системы соревнований олимпийского цикла; 7 – системы соревнований нескольких олимпийских циклов. На каждом из них тактика реализуется в течение трех этапов – подготовительного, исполнительного, контрольного.

Ключевые слова: Олимпийские игры, соревнования, сезон, стратегия, тактическая подготовка, соревновательная деятельность, система.

ABSTRACT

Zadorozhna O. R. Tactics in modern Olympic combat sports. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Science in Physical Education and Sports in specialty 24.00.01 – Olympic and Professional Sports. – Lviv State University of Physical Culture named after Ivan Boberskyj, Lviv, 2021.

The Thesis presents a new solution of the scientific-applied problem of tactics in modern Olympic combat sports. The obtained results allowed to substantiate for the first time the theoretical and methodological principles of tactics in modern Olympic combat sports containing patterns, principles, functions, levels, directions, tools for its implementation as a special activity of the personalized training subsystem.

It was established that tactics in modern Olympic combat sports is a special activity implemented by the relevant subjects of the personalized subsystem of the training system, and directly or indirectly affect the achievement of the result of planned quality. It always has a subordinate position in relation to the strategy (general, non-detailed plan) and specifies it in certain areas, which are implemented by persons within their area of competence. Tactics is regarded as a special activity involving the optimal use of available resources in accordance with the purpose and current external and internal conditions (bridgehead).

Tactics in modern Olympic combat sports is implemented by the subjects of the personalized subsystem of athletes' training system in the field of competitive and non-competitive activities (in terms of specific competitions and outside them). According to the goal defined in the general plan (strategy), tactics as a special activity is carried out at seven levels: 1 – tactical interaction; 2 – bout; 3 – team match; 4 – specific competitions (tournament and its stages); 5 – competition systems of the season; 6 – competition systems of the Olympic cycle; 7 – competition systems of several Olympic cycles. At each of them, tactics is implemented during three stages – preparatory, executive, control.

The thesis for the first time summarizes scientific information on the structure and content of Olympic qualification systems in combat sports, which became the basis for distinguishing two approaches to the formation of participation tactics of elite athletes in the competition system of the Olympic cycle. The first one involves a gradual increase in the athlete's position in the official Ranking List of the International Sports Federation or its maintaining among the leaders during the whole Olympic cycle (in taekwondo, karate, fencing, judo). According to this approach, there were identified five types of participation tactics of elite athletes in the systems of individual competition: leadership holding, gradual increase of the position in the official Ranking List, combined (gradual increase of position in the first and second seasons of the Olympic cycle and leadership holding in the third and fourth), holding the positions in the official Ranking List, leadership coming back. The second approach is aimed at demonstration the planned results in several tournaments (in boxing and wrestling).

The obtained results allowed for the first time to establish the existence of participation tactics of elite teams in the competition systems in team events in modern Olympic combat sports. They consist in the use of different tactical schemes at the levels of team match, specific competitions (tournament and its stages), season and the Olympic cycle (s). For the first time, the differentiation of participation tactics of elite athletes in competitions in individual and team events has been scientifically substantiated, which presupposes the presence of a nomenclature of positions and functional responsibilities of team members in the competition system. In this case, tactic involves determining the optimal sequence of participants' performances and the distribution of their functional responsibilities according to the following positions: "leader", "potential or hidden leader", " leader's assistant ", "buffer", "universal fencer".

The obtained results allowed for the first time to identify the types of tactics for choosing the weight category by elite athletes in the competition system within particular seasons and the Olympic cycle (s) in modern combat sports. The tactics of weight category choice at the level of the season involves determining the main (prior) one, in which the athlete performs during all or most international official events, including the

main competitions. At the same time, one or two weight categories might be used optionally as additional, for example, to assess the prospects of their use as the main in the following seasons or to solve other tactical tasks during the current one.

As a result of the research, the system of knowledge on tactics in modern Olympic combat sports was developed, designed to prepare applicants for the first (Bachelor's), second (Master's), third (educational and scientific) levels of higher education in the field of knowledge 01 "Education / Pedagogy", 017 "Physical Culture and Sports". It contains scientific and methodological materials on the conceptual issues of tactics, structure, content, technology and priority of using tactical training methods at different stages of long-term development in Olympic combat sports.

The practical significance of the results is to form educational recommendations and identify ways to implement a system of knowledge on tactics and tactical training in modern Olympic combat sports to the educational process of students at the first (Bachelor's) and second (Master's) levels of higher education, and third (educational and scientific) level in the field of knowledge 01 "Education / Pedagogy", specialty 017 "Physical Culture and Sport" in specialized institutions of higher education; in the use of research results to improve the participation tactics of athletes-members of the Ukrainian national teams in combat sports during particular seasons and the Olympic cycles; in the development of algorithmic educational and game tools for tactical training of athletes at different stages of long-term training.

Key words: Olympic Games, competitions, season, strategy, tactical training, competitive activity, system.

Підписано до друку 19.07.2021 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 1,9.
Зам. № 29. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Ресстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>